

Eindwerk: praktijkanalyse

Empowerment met gedetineerden

Over het in de eigen krachten zetten van mensen op de rand van de samenleving

bachelor Sociaal Werk

afstudeerrichting: maatschappelijk werk

academiejaar 2017-2018

semester 5

Voornaam Naam student: Emilia Calabrese

1 Woord vooraf

Met het inleveren van deze bachelorproef sluit mijn driejarige opleiding Sociaal-Cultureel Werk aan de AP Hogeschool, Antwerpen af. Hier is een soms moeizaam, maar vooral erg leerrijk en boeiend schrijfproces aan vooraf gegaan. Gedurende dit schrijfproces heb ik kunnen steunen op allerlei mensen die me op verschillende manieren geholpen hebben om deze bachelorproef tot een goed einde te brengen. Deze mensen verdienen hiervoor zeker en vast een bedankje.

Allereerst zou ik graag mijn eindwerkbegeleider, Sven Svensson, bedanken om mij doorheen het schrijfproces te begeleiden en om steeds geduldig te antwoorden op mijn vele vragen. Jouw eerlijke feedback en tips waren erg waardevol en een houvast wanneer ik alles even terug op een rijtje moest zetten.

Vervolgens bedank ik ook Maria Coletta, mijn stagebegeleidster voor alle moeite die ze voor mij gedaan heeft en om de fantastische buitenlandse ervaring die ik gehad heb waar te maken. Ook wens ik Nunzia Capuccio te bedanken om mij zo goed op te vangen toen ik aan mijn buitenlands avontuur begon zowel tijdens de stage-uren als daarbuiten.

Tenslotte wil ik mijn vrienden en familie bedanken die mij gesteund hebben doorheen het schrijfproces van deze bachelorproef en mijn studie om sociaal werker te worden. Jullie enthousiasme en goede raad waren een grote motivator.

Hopelijk kunnen jullie samen met mij trots zijn op deze mijlpaal waaraan vele hun steentje hebben bijgedragen.

Bedankt voor alles!

Emilia Calabrese
Merksem, 14 augustus 2018

“It’s not always necessary to be strong, but to feel strong”
– Jon Krakauer, Into the wild

Inhoudsopgave

1	Woord vooraf	1
2	Inleiding	4
3	Probleemstelling	4
4	Situering	8
4.1	Kadering van project P.O.L.I.S.	8
4.2	De situationele context	9
4.2.1	L'arte presepiale	9
4.2.2	Het Italiaanse gevangensysteem en levensomstandigheden	9
4.2.3	Socio-culturele interventies en hun effecten in de gevangenis	11
5	Literatuurstudie.....	13
5.1	Definiëring empowerment	13
5.2	Maatschappelijke relevantie empowerment.....	15
5.3	Detentieschade en re-integratie.....	16
5.4	Empowerment met gedetineerden	19
5.5	Socio-culturele projecten binnen de gevangensmuren	22
5.6	Project P.O.L.I.S.	23
5.6.1	De opzet van het project	23
5.6.2	De werking in de gevangenis van Poggioreale	24
5.7	Project P.O.L.I.S. & De Rode Antraciet vzw, een vergelijking.....	25
5.7.1	De Rode Antraciet vzw	25
5.7.2	Een vergelijking.....	26
6	Conclusies en aanbevelingen	29
6.1	Conclusie	29
6.2	Aanbevelingen	34
7	Bibliografie	35
8	Bijlagen.....	39

2 Inleiding

Op 1 februari 2018 ben ik op buitenlands avontuur vertrokken om mijn laatstejaarsstage te doen in Napels, Italië. In het kader van mijn stage heb ik meegewerkt aan project P.O.L.I.S., een project dat het leven van gedetineerden zowel binnen als buiten de gevangensmuren positief probeert te veranderen.

Project P.O.L.I.S. heeft me de kans gegeven om aan de slag te gaan in een gevangeniscontext en te werken met mensen, beide zaken die ik voordien nog nooit gedaan had. Gedurende een kleine vier maanden heb ik kunnen meedraaien in hun werking. Aangezien ik stage deed in het buitenland leek het me tevens interessant en waardevol om verschillen en gelijkenissen te zoeken tussen het sociaal werk dat gedaan wordt in België en Italië. Naar mijn mening kunnen we internationaal immers ook van elkaar leren en dit kan erg verrijkend zijn voor het werkveld.

De positiviteit waarmee project P.O.L.I.S. gedetineerden benadert en de nood die hier volgens mij aan is, alsook een persoonlijke interesse gegroeid doorheen mijn opleiding gaven me zin om me te verdiepen in het thema van dit werk, namelijk empowerment met gedetineerden. Naast het mezelf onderdompelen in het thema dankzij deze ervaring, heeft ze me ook geïnspireerd en uitgedaagd. Dit wil ik vasthouden en meenemen naar het werkveld als sociaal-cultureel werker in spe.

Onderaan de probleemstelling worden de structuur en opbouw van dit werk omschreven, veel leesplezier!

3 Probleemstelling

Onderzoek wees uit dat gedetineerden na vrijlating gemakkelijker hervallen in de criminaliteit als ze niet voldoende ondersteuning krijgen om te werken aan een beter toekomstperspectief (Goris, 2017). Officiële cijfers over recidiviteit na detentie in Italië bestaan niet (Ministero della giustizia, z.d.) (Italiaanse overheid, z.d.) (Antigone, z.d.). Deze recidivecijfers in Italië worden volgens een journaliste van het S.I.R. wel erg hoog ingeschat. Zo zou wel 70% van de Italiaanse gedetineerden hervallen in de criminaliteit na vrijlating. Deze cijfers liggen volgens de bronnen zo hoog omdat velen geen opleiding of werkgelegenheid vinden nadat ze terug in de maatschappij terecht komen (Alfaro, 2016).

Er wordt door de Italiaanse overheid in de penitentiaire instellingen eerder weinig gewerkt aan een duurzaam en constructief toekomstperspectief voor de gedetineerden. Initiatieven om hierin verandering te brengen komen veelal uit de sociale sector (z.n., persoonlijke communicatie, 2018). In verschillende andere Europese landen kan het organiseren van constructieve bezigheden voor gedetineerden nog verbetering gebruiken. In Vlaanderen bijvoorbeeld stuiten sociale organisaties die activiteiten willen organiseren in de gevangenis vaak op federale veiligheidsvoorschriften die het werk bemoeilijken. Cijfers tonen aan dat het betaald of onbetaald werk in de gevangenissen een schaars en gewild goed is en dat de weg vinden tot trainingen of opleidingen vaak ook erg moeilijk is. Begeleidingstrajecten na vrijlating worden in meerdere landen ook niet georganiseerd door de staat maar door sociale organisaties (Maculan, Ronco & Vianello, 2013).

Volgens de basisbeginselen voor de behandeling van gedetineerden (1990) hebben gedetineerden immers recht op zelfontplooiing en activiteiten die hen hierbij ondersteunen binnen de gevangensismuren. Hiernaast hebben gedetineerden onder andere ook recht op medische bijstand ongeacht hun juridische situatie en de mogelijkheid tot betaalde arbeid. Gedetineerden kunnen eveneens steeds terugvallen op de universele rechten van de mens (PrisonLAW, z.d.). De rechten die hierboven besproken worden, worden nochtans niet altijd gerespecteerd in de Italiaanse strafinrichtingen (Antigone, 2017). Hierop zal in het hoofdstuk “*Situering*” dieper worden ingegaan.

Zoals hierboven vermeld, zijn er wel degelijk initiatieven uit de sociale sector om de rechten van de gedetineerden te waarborgen. Één van deze initiatieven is het project P.O.L.I.S., dat streeft naar humane detentie en een succesvolle herintegratie van gedetineerden na hun vrijlating. Dit trachten ze te doen door kunst te gebruiken als hulpmiddel om empowerend te werken.

Deze vaststellingen leiden tot de centrale vraagstelling van dit werk: “Wat houdt empowerend werken met gedetineerden in en hoe uit dat zich in de werking van een socio-cultureel project gevestigd te Napels, meer bepaald project P.O.L.I.S., met het oog op humane detentie en later herintegratie?”.

Deelvragen die beantwoord zullen worden aan de hand van bestaande literatuur en eigen observaties en bevindingen, om zo te komen tot een besluit over de centrale vraag, zijn:

- Wat houdt empowerend werken (met gedetineerden) net in?
- Wat zijn de voor- en nadelen van empowerend werken met gedetineerden?
- Wordt er al een empowerment benadering gehanteerd binnen de huidige werking van project P.O.L.I.S.?
- Wat zijn tekortkomingen in de huidige werking om empowerend te werken?

- Welk effect hebben socio-culturele interventies tijdens detentie op de verdere levensloop van gedetineerden na vrijlating?
- Zijn de socio-culturele interventies in Italiaanse gevangenissen vergelijkbaar met het werk dat De Rode Antraciet in Vlaanderen doet in de penitentiaire instellingen?

Het grootste deel van gedetineerden komt vroeg of laat weer terecht in de maatschappij, daarnaast blijven ze ook tijdens detentie hun mensenrechten behouden. Doordat gedetineerden ook tijdens detentie verscheidene rechten blijven behouden is het de taak is van de overheid om ook deze burgers te blijven ondersteunen tijdens hun detentietraject. Er zijn verschillende Europese rechtsmiddelen opgezet die deze gerechtigde bijstand, tijdens detentie, aan gedetineerden willen waarborgen. Socio-culturele interventies tijdens detentie maken eveneens deel uit van de bijstand om op die manier te werken aan een zo humaan mogelijke detentie voor gedetineerden en geïnterneerden, maar ook om hen te begeleiden naar resocialisatie en later herintegratie in de maatschappij (Vlaamse overheid, 2015). Dit werk tracht het belang aan te tonen van de socio-culturele interventies die inzetten op empowerment in gevangenissen en het effect dat ze hebben op gedetineerden.

Bij empowerment wordt het proces voor het product gezet waardoor cliënten kunnen blijven groeien in hun versterkingsproces op hun eigen tijd en ritme. Dit versterkingsproces is tijds- en cultureel gebonden en verschilt naargelang de context waarin een cliënt zich bevindt. Empowerment vertrekt vanuit de idee dat iedereen recht heeft op een uniek en betekenisvol leven, ook diegenen die het meest kwetsbaar zijn in onze samenleving. De benadering gaat uit van waarden als sociale rechtvaardigheid, diversiteit, kansengelijkheid, democratie en pluralisme. De één zijn versterkingsproces mag dus ook nooit een ander verzwakken. Dit zou ingaan tegen de ethiek van het gedachtegoed van empowerment. Het vereist namelijk een grondhouding van positiviteit, actieve participatie en pluralisme van zowel professional als cliënt (van Regenmortel & Peeters, 2010).

Het belang van deze benadering wordt echter ook wetenschappelijk ondersteund. Zo kan het empowermentmodel als een proactief en positief model beschreven worden in tegenstelling tot het ziekte- of deficitmodel dat eerder als reactief benoemd kan worden (van Regenmortel & Peeters, 2010). Empowerment geeft mensen (terug) grip op het eigen leven, dit vanuit hun eigen waardenkader en sociale context. Veelal wordt er nog uitgegaan van het aanpassen van mensen aan het referentiekader van middenklasse origine, dit helpt hen echter niet vooruit. De kracht van empowerment schuilt dan ook in het krachtversterkingsproces dat van binnenuit de cliënt zelf gebeurt. Dit proces vereist natuurlijk wel ondersteuning van een professional (van Regenmortel, 2016).

Recentelijk zijn er artikels in de Italiaanse pers verschenen die de waarde van creatieve bezigheden en werk binnen de gevangenis onderschrijven. Deze aanpak zou zorgen voor een drastische daling in recidivecijfers binnen Italië (Ruberto, 2017) (Cannavò, 2017). Dit is relevant voor project P.O.L.I.S. omdat zij pleiten voor dit soort juridisch welzijnswerk en de organisatie ook zelf zo aan de slag gaat binnen de Napolitaanse gevangenissen. Positief in de media komen kan de werking van de organisatie enkel ten goede komen.

De doelgroep waarrond dit werk geschreven wordt zijn volwassen mannelijke gedetineerden. In Italië bestaan er twee mogelijke circuits van gevangenschap. Als jongeren voor de leeftijd van 18 jaar verplicht worden opgenomen in een jeugdinstelling wegens crimineel gedrag, dan kunnen ze daar verblijven tot ze de leeftijd van 25 jaar bereiken voor ze worden overgebracht naar een gevangenis voor volwassenen. Als er een misdaad gepleegd wordt boven de leeftijd van 18 jaar zal de beklaagde berecht worden als volwassene en dus ook in een gevangenis voor volwassenen belanden. Voor de oudere bevolking wordt bekeken welke straf het meest gepast is. Ouderen komen dus niet automatisch in de gevangenis terecht als ze een misdrijf plegen, de rechter kan ook opteren voor huisarrest met enkelband (Dott. A. Sorrentino, persoonlijke communicatie, 2018).

Het project P.O.L.I.S. loopt in de Napolitaanse gevangenis van Poggioreale, dit is een gevangenis voor volwassen mannen met een vrij brede diversiteit qua leeftijd, etniciteit en sociale context. De gevangenis van Poggioreale is de grootste gevangenis van de provincie Campania met een capaciteit van 1659 gedetineerden, momenteel verblijven er echter zo'n 2195 gedetineerden, waarmee de instelling zijn maximale capaciteit ver overschrijdt. De provincie Campania bezit met 7321 gedetineerden eveneens de grootste gevangenispopulatie van gans Italië (Dipartimento amministrazione penitenziaria, 2018).

Naast deze probleemstelling zal er een kader geschetst worden waarin achtergrondgegevens zoals de werking van de organisatie en de lokale context, hierboven al kort vermeld, verduidelijkt worden om de praktijkvraag van dit werk te kaderen. In dit onderdeel wordt er vooral toegespitst op hoe de levensomstandigheden voor Italiaanse gedetineerden, opgesloten in de penitentiaire instellingen, momenteel is en welk effect deze vrijheidsberoving heeft op hen zowel fysiek als psychologisch. Hier wordt ook duidelijk welke socio-culturele interventies er reeds gebeuren in de gevangenissen en welk effect dit heeft op de detentie en de verdere levensloop van de gedetineerden na vrijlating. In de literatuurstudie wordt dit thema verder uitgediept.

Na de achtergrondgegevens en een schets van de lokale context wordt een literatuurstudie opgenomen om bepaalde deelvragen te kunnen beantwoorden en als verdieping over het thema. De literatuurstudie zal verder onderverdeeld worden in verschillende hoofdstukken. Zo zal er uitgediept worden wat het empoweren van gedetineerden inhoudt, wat voor de voor- en nadelen zijn van het empowerend werken voor gedetineerden, hoe het project op dit moment georganiseerd en uitgevoerd wordt, wat voor effect dergelijke projecten kunnen hebben op detentie en de verdere levensloop van gedetineerden zodra ze terug vrijkomen. Er wordt ook een vergelijking gemaakt met de Vlaamse socio-culturele werking die actief is in de gevangenis, De Rode Antraciet vzw.

Tenslotte kan er ook een afsluitend hoofdstuk teruggevonden worden met conclusies en aanbevelingen die getrokken en gebaseerd worden op de literatuur die verwerkt werd in functie van dit werk en eigen bevindingen uit de praktijk. Dit werk wordt geschreven als eventuele publicatie voor het project P.O.L.I.S. om weer te geven wat voor sociale bijdrage zij leveren aan het leven van gedetineerden en als naslagwerk voor anderen in het sociale werkveld die interesse hebben in projecten rond het empoweren van gedetineerden.

4 Situering

4.1 Kadering van project P.O.L.I.S.

In 2015 richtte Maria Coletta, tevens medewerkster van de socio – culturele organisatie Fondazione G.B. Vico, project P.O.L.I.S. op. Dit project focust zich op het aanbieden van vormingen en begeleidingstrajecten in gevangenen in de buitenwijken van Napels. De werking van het project staat vrijwel los van de werking van Fondazione G.B. Vico, maar aangezien het project via de oprichtster verbonden is aan Fondazione G.B. Vico kan het project rekenen op hun steun. Zo stelt de organisatie ruimtes beschikbaar om werken, gemaakt door gedetineerden van gevangenen waar het project loopt, ten toon te stellen. Het project heet project P.O.L.I.S., dit staat voor: progetto di orientamento al lavoro e inserimento sociale per detenuti/e. In het Nederlands betekent dit: project voor werkoriëntatie en sociale herintegratie voor gedetineerden.

In 2016 werd het ‘Laboratorium voor presepe kunst’ in de gevangenis van Santa Maria Capua Vetere, een buitenwijk van Napels, opgestart. Presepe is het Italiaanse woord voor kerststal dewelke in Napels handmatig gemaakt worden. De handwerklieden van de presepi of kerststallen/-figuren worden aanschouwd als ware artiesten, makers van kunstwerken. De presepi die in de Santa Maria Capua Vetere gevangenis gemaakt zijn door de gedetineerden, worden tentoongesteld in de Napolitaanse zetel van Fondazione G.B. Vico, de biagio maggiore kerk. Ze worden nog mooier gemaakt doordat er herders en andere figuren zijn bijgezet van de hand van een kunstenaar die werkt in de winkel ‘Ferrigno’, één van de beroemdste winkels van Napels in zijn soort.

Nog in het jaar 2016 werd er in samenwerking met muziekassociatie ‘Santa Cecilia’ een concert georganiseerd in de vrouwengevangenis van Pozzuoli, tevens een buitenwijk van Napels, voor het internationale feest van de muziek. In nog andere gevangenen werden debatten georganiseerd rond geweld tegen vrouwen ter ere van de wereldddag voor de uitbanning van geweld tegen vrouwen.

Verder begeleiden de sociaal werkers die meewerken aan dit project de doelgroep ook naar werk en ondersteunen ze de doelgroep om zichzelf voor te bereiden op hun sociale re-integratie in de maatschappij nadat ze vrijkomen. Dit doen ze door elke cliënt persoonlijk op te volgen en de trajecten aan te passen aan de noden en wensen van de persoon in kwestie, professionele opleidingen aan te bieden binnen de gevangenis waarvan de kennis meteen kan worden ingezet in het werkveld, hen kennis meegeven over sociale diensten en werkgelegenheden waar ze na hun vrijlating terecht kunnen, hen begeleiden naar deze plaatsen, groepssessies, de cliënten laten ontdekken wat de eigen krachten zijn etc.

Project P.O.L.I.S. combineert recreatie met voorbereiding op herintegratie door de gedetineerden die deelnemen een stiel aan te leren en hen een certificaat te geven op het einde van de cursus. Hiermee wil de organisatie gedetineerden zo een kans geven om een job te vinden na vrijlating en hen een ander toekomstperspectief te geven dan terugvallen in de criminaliteit dicit M. Coletta (persoonlijke communicatie, 2018).

4.2 De situationele context

4.2.1 L'arte presepiale¹

Eerder werd er al even ingegaan op de typisch Napolitaanse kunst van het maken van kerststallen/ -figuren of “presepi”. Het maken van kerststallen of presepi leeft nog steeds erg hard in Napels waar er dus ook nog steeds kunstenaars zijn die de traditionele kunst geleerd hebben van vader op zoon. Op de beroemde straat San Gregorio Armeno, zijn enkel winkels en ateliers te vinden die deze kerststallen en –figuren maken en verkopen. Ook in de straten die errond liggen worden er heel het jaar door kerstversieringen verkocht. Hoewel deze kunst over heel Italië teruggevonden kan worden, staat Napels er het meest bekend voor en wordt het beschouwd als iets typisch Napolitaans volgens L. Pepe (persoonlijke communicatie, 2018).

Om deze reden koos project P.O.L.I.S. voor deze kunst als hulpmiddel om gedetineerden te helpen herintegreren in de maatschappij na hun vrijlating. In Napels kunnen de gedetineerden die de opleiding gevolgd hebben met een certificaat, dat ze ontvangen na afloop van de cursus, opnieuw werk zoeken als vakman in een atelier. De opzet van dit project kan enkel succesvol slagen in Napels en niet in een andere stad omdat gedetineerden in andere Italiaanse steden vermoedelijk geen werk zouden vinden na vrijlating. Enkel in Napels is de kunst echt een product van de stad geworden en maakt ze deel uit van de lokale economie.

4.2.2 Het Italiaanse gevangenisstelsel en levensomstandigheden

In de probleemstelling van dit werk kwam de overbevolking van de grootste gevangenis van de provincie Campania, Poggioreale, al aan bod. Deze gevangenis bevindt zich in een buitenwijk van Napels en heeft een overbevolkingsgraad van 137,7% (Antigone, 2017). Italië is voor de overbevolking van zijn gevangenissen al meerdere malen veroordeeld geweest door het Europees gerechtshof voor het niet naleven van de Europese conventie. Het land overtreedt artikel 3 van de conventie, namelijk het niet martelen of onmenselijk/onwaardig behandelen van mensen, in dit geval dan gedetineerden. Tot op heden is er sprake van een problematische overbevolking van de gevangenissen, maar naast een daling van gedetineerden zijn er ook administratieve maatregelen getroffen om de levensomstandigheden in de gevangenissen te verbeteren.

Zo dienen de cellen van alle gevangenen, die niet maximum beveiligd dienen te worden, acht uur per dag geopend te worden. Verder moeten gevangenen gemakkelijk contact kunnen opnemen met hun families en moet er ook voldoende buitenruimte voorzien worden aan de gemeenschappelijke delen van de gevangenis waar de gedetineerden overdag activiteiten kunnen volgen. Enkele jaren geleden werden zelfs de gemeenschappelijke delen gebruikt als geïmproviseerde cellen om gevangenen in onder te brengen wegens overbevolking (Inside Carceri, z.d.).

¹ Foto's zijn te vinden in bijlage

Het werk in de gevangenissen is schaars, een klein aantal gelukkigen kan werk verrichten tegen betaling in de gevangenis. Het contract waaronder ze werken is hetzelfde als de beroepscategorie waarin ze in de maatschappij zouden werken als ze vrij waren. Er zijn echter enkele specifieke limitaties op het contract. De eerste is dat de tegemoetkoming voor hun werk lager ligt dan wat ze zouden verdienen voor hetzelfde werk als ze vrij zouden zijn. Dit kan betekenen dat ze maar een derde verdienen van het normale loon.

Een tweede limitatie is dat de lonen buiten de gevangenismuren gestegen zijn en geïndexeerd worden, binnen de gevangenismuren zijn de lonen hetzelfde gebleven als die van in de jaren '90. De laatste limitatie is dat een groot deel van het loon wordt afgehouden door de penitentiaire administratie voor juridische kosten en de kost voor het verblijf van de gedetineerden in de gevangenis. Dit zorgt ervoor dat er heel weinig overblijft voor de gevangene zelf, hoewel zij zichzelf al gelukkig prijzen dat ze kunnen werken. In de gevangenis zelf moeten ze immers uitgaven doen om basisbenodigdheden zoals een tandenborstel, toiletpapier, etc. te verkrijgen. Voor de grote meerderheid die niet werkt wordt dit dus moeilijker. In 2015 werden de gemiddelde dagelijkse uitgaven in de gevangenis geschat op zo'n 9,26 euro (Inside Carceri, z.d.).

De gezondheidszorg in de gevangenissen voldoet zowel kwantitatief als kwalitatief niet aan de standaarden. Er zijn verschrikkelijk lange wachttijden om zowel binnen als buiten de gevangenismuren medische hulp te krijgen. Gedetineerden ondervinden ook erg veel moeilijkheden om het eigen medisch dossier in te kijken en zicht te krijgen op hun eigen gezondheid. Volgens de penitentiaire administratie zijn deze moeilijkheden te wijten aan veiligheidsmaatregelen.

In 2008 werd er beslist om iets aan de situatie te veranderen en werd het doel opgesteld om in de gevangenissen een medisch hulpverleningsaanbod te voorzien dat te vergelijken viel met dat van de buitenwereld. Er zou een structurele transformatie plaatsvinden dat ervoor zou zorgen dat er zo'n 5.500 hulpverleners, dokters, verpleegsters en specialisten, tewerkgesteld zouden worden in de penitentiaire inrichtingen. In 2015 werd geconstateerd dat de gezondheidszorg in de gevangenissen er zelfs nog op achteruit gegaan was. Dit komt door gebrek aan een concreet plan om interventies te doen binnen de gevangenismuren.

De gezondheidszorg die wel voorzien wordt laat te wensen over omdat er vaak in onhygiënische omstandigheden gewerkt wordt en het personeel niet over de nodige competenties beschikt. Zo zijn er ook veel gevangenen die psychologische hulp nodig hebben, maar kunnen niet geholpen worden zoals het zou moeten omdat het personeel niet is opgeleid om om te gaan met dergelijke problematiek. Door de slechte gezondheidszorg krijgen sommige gedetineerden nog een extra straf bovenop hun gevangenschap omdat hun fysieke en mentale gezondheid achteruit gaat.

Het hulpverleningsaanbod verschilt van gevangenis tot gevangenis. In de gevangenis waar het project P.O.L.I.S. loopt, Poggioreale, is de operatiezaal zelfs verplicht gesloten omdat ze inadequaat werd bevonden. Niet in elke gevangenis is er 24u medische hulp aanwezig. De medische hulp gaat bijvoorbeeld naar huis om 20u en de gedetineerden moeten wachten tot de volgende dag om geholpen te worden als er zich 's nachts iets voordoet. Andere gevangenissen zijn dan weer wel erg goed uitgerust om met medische problemen om te gaan maar maken nooit gebruik van de uitrustingen die aanwezig zijn (Inside Carceri, z.d.).

Er zijn meerdere gevallen van fysiek en mentaal geweld gerapporteerd in de Italiaanse gevangenissen, zowel tussen gevangenen als politiegeweld tegen gevangenen als geweld van gevangenen tegen zichzelf. Zelfmoorden zijn geen uitzonderingen, in 2014 alleen waren er 42 zelfmoorden mede door onvoldoende psychologische hulpverlening. Specifieker in Poggioreale was er volgens gedetineerden zelfs sprake van nachtelijke martelingen waar gedetineerden naar een aparte cel gebracht werden en ze vervolgens urenlang in het donker, naakt aan fysiek en mentaal misbruik onderworpen werden (Inside Carceri, z.d.).

In de gevangenis van Poggioreale worden verschillende socio-culturele activiteiten georganiseerd die vooral recreatie, educatie en geloofsbelijding als doel hebben. Circa 200 gevangenen in Poggioreale studeren om alsnog te leren lezen en schrijven of om een diploma te behalen van de lagere of secundaire school. Zo'n 870 nemen deel aan socio-culturele activiteiten en zo'n 13 kunnen werken bij de administratie van de penitentiaire politie, of ze hiervoor betaald worden is niet geweten (Antigone, 2017) (Ministero della giustizia, 2017).

4.2.3 Socio-culturele interventies en hun effecten in de gevangenis

In 2013 werd een nieuw Vlaams decreet goedgekeurd waarin vastgelegd werd dat er in gevangenissen georganiseerde hulp- en dienstverlening aanwezig moet zijn voor gedetineerden. Het cultuuraanbod in de gevangenissen steeg hierdoor aanzienlijk (De Rycke, 2013). Cultuur is immers een fundamenteel recht dat ook in gevangenissen moet gewaarborgd worden. Sociaal-artistieke projecten bieden cultuur aan en hebben eveneens een sociale meerwaarde voor de gedetineerden die deelnemen. Zo worden gedetineerden anders benaderd bij zulke projecten, er wordt gefocust op wat ze goed kunnen en graag doen in plaats van op wat ze verkeerd deden in het verleden. Dit heeft een positief effect op hun zelfbeeld, hun zelfwaarding stijgt. Als cipiers of vrijwilligers hen positief benaderen krijgen ze veelal positievere, constructievere reacties en gedragingen terug en wordt er bijgedragen aan een begripvoller en vredzamer klimaat binnen de gevangensmuren.

Dergelijke projecten kunnen ook een verandering in perceptie van buitenstaanders en familieleden teweegbrengen. Als er een publiek is aan het einde van het project zien zij veelal ook de normaliteit van de gevangenen in en hebben ze een positievere ingesteldheid tegenover de strafinrichtingen die de projecten organiseert. Deze effecten zijn echter veelal van voorbijgaande aard dus dat is een reden te meer om doorlopende sociaal-artistieke projecten te organiseren in gevangenissen. Hoewel gevangenissen nog steeds erg harde omgevingen blijven om zich als mens in te bevinden, vaak is het echt overleven binnenin, dragen culturele projecten wel bij tot een humanere detentie en een zinvollere of constructievere strafuitvoering (Apache, 2014).

Jan De Cock, schrijver van het boek 'Hotel Prison' is ook van mening dat gedetineerden vertrouwen geven, zoals andere medemensen, een positieve invloed heeft op hun zelfbeeld en zelfwaardering. Bestaande gevangenisstructuren zouden ook in vraag gesteld mogen worden volgens hem, gevangenissen zouden moeten humaniseren en het is de taak van de maatschappij om risico's te nemen om zo verandering te kunnen teweegbrengen. Zijn vzw Within-Without-Walls zet zich in om de maatschappij te sensibiliseren rond deze thematiek (Casier, 2011).

Een meer mensgerichte benadering zou bovendien ook zorgen voor een verminderde kans op recedive na vrijlating. De positieve criminologie, een vrij recente stroming en afgeleide van de positieve psychologie, sluit zich aan bij de meer mensgerichte benadering en legt de nadruk op re-integratie van gedetineerden op zowel sociaal, geestelijk en individueel niveau. Door opleidingen of sociaal-artistieke projecten te organiseren binnen de gevangenismuren wordt de kans op werk na vrijlating niet enkel vergroot, maar ook de kans op een betere herintegratie omdat gedetineerden zelf overtuigd zijn dat ze niet meer in de criminaliteit zullen vervallen (Bauwens, 2015).

5 Literatuurstudie

5.1 Definiëring empowerment

Het definiëren van empowerment is geen gemakkelijke opdracht. Empowerment manifesteert zich bij elk individu anders en het begrip kan bijgevolg niet strak omlijnd worden. Telkens opnieuw is het een uniek proces dat het individu, een organisatie of gemeenschappen doorlopen. *“Empowerment is viewed as a process: the mechanism by which people, organizations, and communities gain mastery over their lives”*: deze definitie van Rappaport (1994) wordt algemeen het meest gehanteerd als de globale definitie van empowerment. Belangrijk bij deze definitie is dat empowerment niet iets is dat verkregen kan worden, het kan enkel verworven worden.

Het is opvallend dat er in de Nederlandse taal geen toereikende vertalingen bestaan van de term empowerment waardoor de Engels term steeds meer toegepast wordt. Een algemene definitie lijkt ook niet te bestaan in het Nederlands net omdat, zoals eerder vermeld, het begrip niet eenduidig beschreven kan worden. Er kunnen wel gemeenschappelijkheden gevonden worden in de beschrijvingen die wel bestaan in het Nederlands. Zo gaat het om een proces dat gebeurt op ieders eigen tempo en ritme, de nadruk wordt gelegd op sterktes en vaardigheden in plaats van tekortkomingen, het proces vertrekt vanuit de beleving en ervaringen van elk individu of groep, de doelgroep is erg verscheiden maar betreft personen in een afhankelijkheids- of minderhedenpositie (vrouwen, armen, migranten etc.), het proces kent vele dimensies (individu, organisatie, samenleving, etc.) en is specifiek voor elke context. Desalniettemin wordt het proces door elk individu telkens op een andere manier ingevuld.

Zimmerman (1998) stelt dat het begrip “mastery” door drie variabelen verduidelijkt wordt namelijk controle, kritisch bewustzijn en participatie. Deze variabelen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en het zijn de ingrediënten van elk empowermentproces. De drie elementen zijn verbonden met onderdrukking en de bestrijding ervan. Het ontbreken van controle of machteloosheid is een belangrijk onderdeel in de onderdrukking van bepaalde bevolkingsgroepen. Kritisch bewustzijn is essentieel in het zichzelf bevrijden van het juk van onderdrukking, het inzien van de eigen keuzevrijheid en de verantwoordelijkheid die eenieder draagt over de controle van het eigen leven. Zonder kritisch bewustzijn kan er geen actie en participatie zijn, het slaat juist de brug naar actie en participatie. Participatie wordt beschouwd als een belangrijke waarde in het bestrijden van onderdrukking en het verwerven van controle over het eigen leven en keuzes. Voor de doelgroep waarover dit werk geschreven wordt, namelijk gedetineerden kan participatie ook een grote invloed uitoefenen op hun empowermentproces. In de paragraaf: *‘Empowerment met gedetineerden’* wordt er dieper ingegaan op participatie binnen de gevangenismuren.

De opkomst van het empowermentparadigma betekende een drastische ommezwaai binnen het sociaal werk. Dit betekent dat het werken met gedetineerden eveneens een geheel nieuwe invulling kreeg. Het paradigma staat lijnrecht tegenover het ziekte- of deficit-model en verlegde de focus op tekortkomingen naar krachten en talenten. Bij het werken met gedetineerden werd er verder gekeken dan louter het strafblad en werd er meer gefocust op de positieve eigenschappen van de gedetineerden. De relatie tussen hulpverlener en hulpvrager werd ook fundamenteel anders ingevuld (bottom-up benadering in plaats van een top-down benadering) wat vroeg om nieuwe methodes en methodieken van hulpverleners. Het oude model bestendigde de positie van hulpvragers in de maatschappij, terwijl het empowermentparadigma hen ervan tracht te bevrijden als ze dit zelf wensen. Het paradigma heeft zelfs invloed gehad op de manier waarop sociale problemen worden opgelost in de Angelsaksische cultuur omdat het uitgaat van een structurele oorzaak van sociale problemen in plaats van een individuele (Van Regenmortel, 2002).

5.2 Maatschappelijke relevantie empowerment

Empowerment kent vele positieve gevolgen voor de samenleving en heeft dus een groot maatschappelijk belang. Er is een maatschappelijke transitie aan de gang van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving waarin burgers verwacht worden meer verantwoordelijkheid en organisatie op zich te nemen. Om dit te bewerkstelligen moeten de beleidsmakers omstandigheden creëren waarin burgers de kans krijgen om de eigen krachten en vaardigheden te ontdekken en verder te ontwikkelen. Professionele ondersteuning gedurende dit proces kan een groot pluspunt zijn. Deze transitie kan bekeken worden als een bron voor vernieuwing en sociale beweging op verschillende niveaus. Bij burgers zorgt het voor mobilisatie en verhoogd sociaal engagement, bij professionals en sociale organisaties voor nieuwe werkmethodes en methodieken (van het uit handen nemen van taken tot het ondersteunen en faciliteren van ondernemen) en bij de staat voor een verschuiving van een sectoraal beleid naar een integraal en samenhangend beleid. Voor de kwetsbaardere groepen in de samenleving is deze transitie echter geen evidentie.

Empowerment streeft niet enkel naar het aanpakken van sociale problemen als de problemen er al zijn, maar ook naar individuen de mogelijkheden bieden om zelf de oorzaken van hun problemen aan te pakken op termijn en zo hun levenssituatie op een duurzame manier te verbeteren indien gewenst. Het paradigma streeft tevens naar een ideaal, volwaardig burgerschap voor elk individu van de samenleving. Dit kan enkel bereikt worden door een reeks persoonlijke en maatschappelijke veranderingen. Het is belangrijk om te erkennen dat empowerment zich op meerdere niveaus dan enkel het individuele manifesteert. Het is een proces dat zich afspeelt op zowel micro-, meso- als macroniveau. Empowerment mag niet verengd worden tot een visie die zich enkel focust op de 'inzetbaarheid' van individuen in de maatschappij. Empowerment faciliteert het verwerven van controle over het eigen leven en werkt verbindend en vernieuwend. Het denkt in termen van veerkracht en mogelijkheden in plaats van falen en risico's (Janssen, 2010).

5.3 Detentieschade en re-integratie

Vrijheidsberoving als straf na een misdaad is erg ingrijpend en de zwaarste strafrechtelijke sanctie die men in België en vele andere Europese landen kan opleggen. Net door de zwaarte en ingrijpendheid van deze sanctie laat het een grote impact na op de individuen die vrijheidsberoving als straf krijgen opgelegd. Hoe kort of hoe lang de duur ook, detentie brengt steeds negatieve gevolgen met zich mee zowel op een gedetineerde als op zijn omgeving. Dit wordt ondersteund door de zogenaamde 'pains of imprisonment' van Sykes (1958). Detentieschade kan omschreven worden als de psychologische, fysieke en economische schade die een gedetineerde oploopt gedurende zijn of haar opsluiting. Hieronder vallen angsten, depressies, fysieke gezondheidsproblemen als gevolg van agressie onder gedetineerden en ontoereikende gezondheidszorg, het verlies van vrienden en familie, het verlies van werk, et cetera. (Vande Reyde, 2016).

Een veroordeling brengt dus meestal niet enkel een gevangenisstraf met zich mee. Gedetineerden krijgen vaak door hun omgeving en zichzelf een stigma opgeplakt. Stigmatisering leidt in vele gevallen tot sociale uitsluiting wat op zijn beurt leidt tot een verminderd vermogen om terug te re-integreren in de maatschappij na vrijlating. Hoe sterk de stigmatisering in zichzelf verankerd wordt beïnvloed de kansen op re-integratie na vrijlating. Hoe meer uitgesloten (ex-)gedetineerden zich voelen, hoe minder ze geloven dat ook zij een plaats hebben of weer zullen hebben binnen de samenleving. Binnen de gevangensmuren brengt (zelf)stigmatisering eveneens negatieve gevolgen met zich mee. De eigenwaarde van veroordeelde criminelen daalt alsook hun geloof in en hoop op een andere, betere toekomst. Enig gevoel van empowerment, dat het stigma in vraag stelt en een positief perspectief van zichzelf koestert, verdwijnt veelal ook. Individen waarmee aan de slag wordt gegaan rond en geïnformeerd worden over het thema stigmatisering, kunnen zichzelf vaak makkelijker empoweren en doen minder aan zelfstigmatisering. Empowerment is als gevolg een belangrijke factor in de reductie van zelfstigmatisering en het eigen geloof in het kunnen behalen van vooropgestelde doelen (Evans, Pelletier & Szola, 2017).

Naast (zelf)stigmatisering treden er zowel bij kortere als langere gevangenisstraffen andere vormen van detentieschade op. Bij kortere gevangenisstraffen vanaf 6 maanden kan er sprake zijn van een groeiend egocentrisme, een overname van de subcultuur die heerst in de gevangensissen en een verlies aan contact en verbondenheid met de buitenwereld. Bij langere gevangenisstraffen, vanaf 7 jaar, treedt bij vele gedetineerden 'institutionalisering' op (De Smedt, 2014). In essentie betekent dit dat de gedetineerde 'vergroeit' met de institutie waarin hij zich bevindt voor lange tijd. Elke vorm van zelfbeschikking verdwijnt en een verlies van toekomstperspectief gaat gepaard met gevoelens van depressie, suicidaliteit en twijfels rond de eigen zingeving. Door een groeiend gevoel van zinloosheid gaat ook tijdsbeleving stilaan veranderen voor langgestraften. Activiteiten worden niet langer als zinvol ervaren en er is een gebrek aan controle over de eigen tijdsindeling (Liem, Van Kuijk & Raes, 2016). Dit gebrek aan zelfbeschikking staat lijnrecht tegenover het empowermentparadigma dat stelt dat controle verwerven erg belangrijk is in het proces naar empowerment. Andere effecten van institutionalisering zijn: afhankelijkheid, psychologische en emotionele regressie, angst voor vrijlating, passiviteit en apathie en psychosomatische reacties.

Op sociaal en relationeel vlak heeft detentie vaak ook een grote invloed. Tijdens gevangenschap is het zeer moeilijk om relaties met de buitenwereld goed te onderhouden. Hoe langer de detentie duurt, hoe vaker (partner)relaties stuklopen. Het verlies aan oude relaties tijdens het detentietraject wordt door vele gedetineerden als een probleem en emotioneel pijnlijk ervaren. Deze relaties zijn immers voor velen hun steun en toeverlaat en bieden een toekomstperspectief voor wanneer gedetineerden terug worden vrijgelaten. Een ander effect van detentieschade is het verlies van de identiteit of rol die gedetineerden voor gevangenschap vervulden in de maatschappij. Dit fenomeen wordt door Goffman 'mortification of self' genoemd.

Voor detentie vervulden gedetineerden verschillende rollen die mede hun identiteit vormden zoals partner, vriend(in), vader, dochter, werknemer et cetera maar tijdens gevangenschap wordt er, naar hun gevoel, nog maar één rol vervuld en dat is die van gedetineerde. Als gevolg hiervan verliezen gedetineerden meer en meer het verantwoordelijkheidsgevoel over hun eigen leven en dat van hun naastbestaanden. Gedetineerden worden compleet afhankelijk gemaakt van de 'goodwill' van penitentiaire beampten. Naast psychologische en sociale problemen ondervinden gedetineerden en hun families vaak ook problemen van economische aard.

Overheden en penitentiaire instellingen zijn zich bewust van de negatieve effecten van detentieschade op gedetineerden en trachten de detentieschade die gedetineerden oplopen binnen de mate van het mogelijke in te perken. Dit wordt gedaan door het intra muraal leven zoveel mogelijk te normaliseren en te organiseren zoals buiten de gevangenismuren. De normalisering van het leven in de gevangenissen kan tot stand gebracht worden door hetzelfde dienst- en hulpverleningsaanbod te voorzien als in de maatschappij buiten de gevangenismuren. Hierdoor worden gedetineerden tegelijkertijd beter voorbereid op hun re-integratie in de samenleving eens ze terug vrijkomen na hun gevangenisstraf (De Smedt, 2014).

Re-integratie kent veel uiteenlopende definities. Wat maakt dat iemand succesvol terug geïntegreerd is in de maatschappij na gevangenschap kan dus op verschillende manieren geïnterpreteerd en ingevuld worden. Zijn er bepaalde indicatoren waaraan gemeten kan worden of de re-integratie van een gedetineerde succesvol was? Volgens Van Dale wordt re-integratie zo omschreven: *"het opnieuw maken van een goed functionerende eenheid"* (1995). In sociaal opzicht kan er gesproken worden van integratie als verschillende sociale eenheden een entiteit vormen en alle individuen van de aparte sociale eenheden volwaardig deel uit maken van de entiteit. Sociale integratie kan dus zowel bekeken worden als proces (het tot stand komen van de entiteit) als als toestand (het volwaardig behoren tot de entiteit). Deze visie van sociale integratie als toestand is echter een eerder utopisch idee aangezien er in de huidige maatschappij altijd individuen zullen zijn die niet voldoen aan de algemeen aanvaarde normen en die daarom uitgesloten zullen worden. Ook gedetineerden, de doelgroep waarover dit eindwerk geschreven wordt, maken deel uit van deze laatste groep.

Re-integratie kent een dubbelzijdige betekenis in juridische termen namelijk een normatieve betekenis en een instrumentele betekenis. Vanuit de normatieve betekenisgeving wordt er op een eerder humaan niveau gekeken naar re-integratie. Het gaat over beperken van detentieschade, de persoonlijke ontwikkeling van een gedetineerde, het verminderen van sociale uitsluiting na vrijlating et cetera. Vanuit de instrumentele betekenisgeving wordt re-integratie aanzien als een middel om louter recidive te voorkomen. Re-integratie kan dus gezien worden als een soort van koepelbegrip dat meerdere invullingen kent. Succesvolle re-integratie kan daardoor ook niet eenzijdig bekeken worden, volgens Nelissen (2000) is re-integratie het proces dat alle fasen omvat die te maken hebben met de terugkeer naar de samenleving.

Om te kunnen inzetten op re-integratie is het belangrijk om als maatschappij zicht te hebben op de gevangenispopulatie. Zo kan er ingeschat worden op welke factoren er gefocust moet worden om de re-integratie zo volwaardig mogelijk te maken na vrijlating. Een gedetineerde is globaal gezien meestal een jonge man die voor detentie beperkt tewerkgesteld was waardoor zijn inkomen vrij laag ligt en daardoor vaak ook een grote schuldenlast heeft. Verder is een gedetineerde in het algemeen al dan niet iemand zonder wettige verblijfsvergunning en is veelal alleen en ongehuwd. Deze sociale risicofactoren kunnen re-integratie compliceren. Uit onderzoek is gebleken dat er een link kan gelegd worden tussen het opleidingsniveau, de werk- en woonsituatie, het inkomen en de burgerlijke staat van een gedetineerde en de kans op recidive. Vele gedetineerden moeten na vrijlating terug vanaf nul alles opbouwen aangezien de situatie waarin ze zich bevonden voor detentie ook al zorgde voor een negatieve spiraal in hun levensomstandigheden.

De diensten en voorzieningen in de penitentiaire inrichtingen moeten afgestemd worden op de gevangenispopulatie en hun specifieke noden en wensen. Er zijn reeds heel wat diensten en voorzieningen in de gevangenissen, maar toch belanden vele gedetineerden na een tijd op vrije voeten toch weer in een strafinrichting. Een succesvolle re-integratie hangt, zoals hierboven al vermeld, af van verschillende sociale en economische factoren. Om gedetineerden opnieuw volwaardig te laten deelnemen in de maatschappij na hun vrijlating is een grondige voorbereiding op hun re-integratie noodzakelijk (De Smedt, 2014). In de volgende paragraaf wordt beschreven hoe een sociaal-cultureel werker hiermee aan de slag zou kunnen gaan.

5.4 Empowerment met gedetineerden

Gevangenen zijn niet-empowerend van aard en maken gedetineerden zelfs erg afhankelijk aangezien de controle over hun leven volledig wordt overgenomen door cipiers en andere gevangenisbeambten. Toch liggen er veel kansen in de strafinrichtingen om in te zetten op het empoweren van de gedetineerden die er verblijven. Gedetineerden vormen een erg kwetsbare groep binnen de samenleving aangezien ze na hun vrijlating vaak achtergesteld zijn op sociaal en financieel gebied tegenover andere burgers van de maatschappij. Vele gedetineerden kunnen geen contact leggen met sociale diensten of participatieve projecten buiten de gevangensmuren. Wanneer er ook intra muraal sociale diensten of participatieve projecten aangeboden worden hebben deze de kracht om de negatieve spiraal, waarin vele gedetineerden zich bevinden, te doorbreken.

Verscheidende Belgische wetteksten stellen dat detentie zich moet richten op het beperken van detentieschade en de focus moet leggen op het herstel en de re-integratie in de maatschappij na vrijlating van gedetineerden. Gevangenen hebben dus wel degelijk recht op een zinvolle invulling van hun gevangenisstraf. Het huidige gevangenisbeleid in België focust zich nog te veel op het vermijden van incidenten en veiligheid in plaats van op fysieke, sociale en psychologische factoren die impact hebben op gevangenen tijdens het uitzitten van hun gevangenisstraf. Problemen met justitie zijn vaak niet de enige problemen die gedetineerden hebben. Veelal komen ze uit precare situaties en kampen ze ook met sociale, psychische en financiële problemen die hen terug opwachten als ze vrijkomen na detentie. De interventies die worden gedaan in de penitentiaire inrichtingen moeten dus naast het waarborgen van de veiligheid ook gericht zijn op het algemeen fysisch en psychologisch welzijn van de gedetineerden. Ook de maatschappij is gebaat bij een ander soort aanpak in de gevangenen aangezien de meeste gedetineerden vroeg of laat terug in de samenleving terecht komen (Naessens, 2016).

Gedetineerden hebben dus recht op een menswaardig bestaan binnen de gevangensmuren. Een toereikend intra muraal hulp- en dienstverleningsaanbod is erg belangrijk voor de normalisatie van het leven binnen de gevangensmuren zoals hierboven reeds vermeld werd. Bovendien moet het aanbod gelijk zijn aan het aanbod waar vrije burgers van kunnen genieten en moet het voldoen aan en vertrekken vanuit de wensen en noden van de gedetineerden. Hulpverleners moeten de rechtspositie van hun cliënten trachten te versterken en bijdragen aan een zo humaan mogelijke detentie voor alle gedetineerden. Om dit hulp- en dienstverleningsaanbod te realiseren in België werd er ingezet op het creëren van drie nieuwe functies bij de penitentiaire medewerkers. De eerste is een trajectbegeleider die gedetineerden individueel opvolgt en in samenspraak met hen een hulpverleningstraject en reclasseringsplan opstelt. De tweede is een medewerker die de praktische kant van het aanbod regelt en de derde functie is een medewerker die het gehele aanbod overziet en stuurt. Tenslotte moet het hulp- en dienstverleningsaanbod verschillende levensdomeinen aan bod laten komen, namelijk: welzijn en gezondheid, werkgelegenheid, onderwijs, cultuur en sport (De Decker, Meeus, Pannecoucke & Verstraete, 2014).

Een organisatie die zowel binnen als buiten de gevangensystemen haar diensten aanbiedt is de VDAB. Zij organiseren beroepsopleidingen om zo de jobkansen voor gedetineerden te verhogen na hun vrijlating. Het hebben van werk is immers een essentiële factor in het succesvol re-integreren in de maatschappij en het verlagen van recidivecijfers. Het programma loopt in 9 van de 17 Vlaamse gevangenissen en wordt warm onthaald door zowel gedetineerden als detentieconsulenten. Het programma verhoogt de jobkansen van de gedetineerden maar zorgt ook voor een zinvolle tijdsbesteding tijdens de gevangenisstraf. Gedetineerden schatten hun kansen zelf ook veel hoger in om terug werk te vinden na hun vrijlating als ze hebben deelgenomen aan het programma en getuigen dat het programma werkt als belangrijke motivator (VDAB, 2004). Project P.O.L.I.S., het project dat in de volgende paragraaf van dit werk besproken wordt, heeft een gelijkaardige werking in de Italiaanse gevangenissen.

Naast projecten die focussen op toeleiding naar werk buiten de gevangensystemen, werken ook sociaal-artistieke projecten empowerend voor de gedetineerde. Bij sociaal-artistieke projecten gaan kunstenaars een langdurig engagement aan met kwetsbaardere groepen van de samenleving om samen kunst te creëren die deze groepen ook een stem geven. Het aantonen van de problemen van deze groepen door deze groepen staat niet centraal bij sociaal-artistieke projecten, maar wel het aantonen van de verbeeldingskracht die ook deze groepen hebben en hen laten participeren in de samenleving waarin zij veelal uitgesloten worden (Van den Bergh, z.d.). Voorbeelden hiervan zijn terug te vinden in het hoofdstuk *'Socio-culturele projecten binnen de gevangensystemen'*

Gedetineerden empoweren zorgt voor een groeiend zelfbeeld en -vertrouwen en verantwoordelijkheidsgevoel, verder krijgen ze de mogelijkheden aangereikt om hun talenten en vaardigheden verder te ontwikkelen en zichzelf te ontplooien. Desalniettemin is participeren in België nog steeds een keuze en een recht en geen verplichting, gedetineerden beslissen zelf of ze al dan niet willen participeren en in welke mate ze wensen te participeren. De verantwoordelijkheid voor het wel of niet participeren kan echter niet geheel bij de gedetineerden zelf worden gelegd, de omgeving waarin ze zich bevinden is onderdrukkend en controlerend van aard waardoor er een paradox ontstaat tussen de participatie die hen steeds meer wordt aangereikt in de gevangenis enerzijds en het regime waaronder ze leven anderzijds.

Er zijn acht verschillende niveaus van participatie die kunnen gerangschikt worden op de participatieladder van Arnstein (1969). 'Manipulatie' en 'opvoeding' zijn de eerste twee niveaus die volgens Arnstein vallen onder non-participatie, de volgende drie niveaus zijn 'informatie', 'consultatie' en 'inspraak'. Deze niveaus vallen onder het overkoepelend begrip nepparticipatie. De drie niveaus die vallen onder burgermacht zijn 'partnerschap', 'delegerende macht' en tenslotte 'burgercontrole'.

Recentelijk wordt deze ladder ook toegepast op gedetineerden hoewel deze ladder vijf niveaus kent in plaats van acht. Het eerste niveau is 'informing', op dit niveau ontvangen gedetineerden objectieve informatie over de eigen rechten, manieren om te participeren gedurende detentie of om hen problemen, oplossingen, alternatieven en opportuniteiten te helpen begrijpen. Het volgende niveau is 'consulting' waar gevangenissen advies vragen aan de gedetineerden en zich engageren om hier ook naar te handelen waar mogelijk. Het advies verkrijgen van de gedetineerden kan door middel van enquêtes, focusgroep interviews, panelgesprekken et cetera.

Op het derde niveau staat 'involving', op dit niveau worden de wensen, zorgen en adviezen van de gevangenen mee betrokken in het beslissingsmakingsproces van gevangenisdirecties. Vervolgens, op het vierde niveau, is er 'colaborating'. Hier participeren gedetineerden zelf in het benoemen van problemen en het vinden van de gepaste oplossingen voor de problemen. Beslissingen door gevangenisdirecties worden genomen in samenspraak met gedetineerden. Het vijfde en laatste niveau kan benoemd worden als 'devoting' volgens Nacro (2014) en als 'empowering' volgens Taylor (2014). Beide benamingen voor het laatste niveau indiceren dat gedetineerden sommige beslissingen geheel op zichzelf nemen zonder inmenging van de gevangenisdirectie.

Onderzoek in een Belgische gevangenis wees uit dat gedetineerden de onderste niveaus ook al erg waardevol vinden en van mening zijn dat niet elke gedetineerde de hogere niveaus van de ladder wil of moet bereiken. Er zijn echter ook subgroepen onder de gedetineerden die meer moeilijkheden hebben om de keuze te maken over in welke mate ze wensen te participeren. Zo zouden individuen die recentelijk gedetineerd werden, individuen die geen Nederlands spreken en geïnterneerden minder betrokken worden of zijn op de verschillende niveaus van de participatieladder voor gedetineerden. Deze subgroepen vervullen een minder actieve rol dan andere gedetineerden. Zelfs op de twee laagste niveaus zouden deze groepen minder betrokken zijn en ontvangen anderstaligen, analfabete of laaggeschoolde en recentelijk gedetineerden minder informatie dan andere gedetineerden (Brosens, 2018).

Het is bewezen dat trainingen en programma's binnen de gevangensmuren, die gericht zijn op de toeleiding naar werk en re-integratie punctualiteit, zelfdiscipline en verantwoordelijkheid helpen stimuleren en internaliseren bij gedetineerden. Erg belangrijk bij dergelijke programma's om succesvol te zijn is dat gevangnissen of sociale organisaties aan de slag gaan met de specifieke situaties waarin gedetineerden zich bevinden. Als er gewerkt wordt met persoonlijke trajecten die opgesteld worden voor elke gedetineerde op zich, zullen de resultaten beter zijn. Penitentiaire inrichtingen zijn dus gebaat bij het combineren van werkgerichte trainingen of programma's met het persoonlijk opvolgen en begeleiden van de gedetineerden met de eventuele sociale of psychologische problemen die ze hebben (Alòs, Esteban, Jòdar, & Miguélez, 2014).

In de literatuur die gelezen werd in functie van dit werk werden geen negatieve gevolgen van empowerment op gedetineerden vermeld. Vanuit het oogpunt van slachtoffers en nabestaanden kan het empowermentparadigma echter wel als negatief ervaren worden aangezien zij emotioneel betrokken zijn en wensen dat gedetineerden hun straf ook als straf ervaren. Zo reageerde Johan Steyaert in 2017 op een Pano-reportage over Freddy Horion en de vraag over diens eventuele invrijheidsstelling na een gevangenisstraf van 38 jaar. Johan Steyaert is de broer van Roland Steyaert die met zijn gezin vermoord werd door Freddy Horion in 1979. Als nabestaande vindt hij het noodzakelijk dat Horion sterft in de cel en nooit meer de kans krijgt om te re-integreren in de maatschappij (Aerts, 2017). Voormalig strafrechter Walter De Smedt is het eens met deze visie en vindt dat er een straffeloosheid heerst onder het huidige strafrechtelijk beleid. Hij is van mening dat straffen die niet worden uitgevoerd zoals ze werden opgelegd een averechts effect hebben. Hierdoor worden veelplegers gecreëerd die zouden beseffen dat er geen al te zware sancties vasthangen aan hun daden (De Smedt, 2017).

Over het empoweren van gedetineerden bestaat eerder weinig wetenschappelijke literatuur. Veelal wordt er geschreven vanuit criminologisch perspectief en legt men de focus op detentie en re-integratie om recidiviteit te verlagen. In de literatuur zijn er echter wel voorbeelden te vinden van sociale projecten die zich inzetten in de gevangnissen om gedetineerden een stem te geven. In de onderstaande paragraaf worden er voorbeelden gegeven van dergelijke projecten.

5.5 Socio-culturele projecten binnen de gevangenis muren

Voor de groepen die nood hebben aan extra ondersteuning en begeleiding van professionals of deze wensen zijn er tal van sociale initiatieven die hen hierin tegemoetkomen. Zo kan samenwerken met en rond kunst in een sociaal-artistiek project een goede manier zijn om de krachten van deze groepen tot hun recht te laten komen. Kunst is een middel om kritisch te kijken naar de samenleving, het kan optreden als bindmiddel tussen culturen en gemeenschappen en bijdragen tot een nieuwe betekenisverlening van individuen. Sociaal-artistieke projecten hebben dus het participeren van kwetsbare groepen en het vergroten van sociale cohesie als doel. Voor participatie is er een kritisch bewustzijn nodig, zoals in de bovenstaande paragraaf al beschreven staat, ook kwetsbare groepen zullen dus in hun eigen krachten staan en worden mondiger met behulp van sociaal-artistieke projecten.

In het geval van werken met gedetineerden als doelgroep kunnen sociaal-artistieke projecten ook een zinvolle tijdsbesteding zijn gedurende gevangenschap. Een voorbeeld hiervan is te vinden in het Mexicaanse project van het theatergezelschap Foro Shakespeare. Het project gebruikt theater als middel om gedetineerden te helpen re-integreren na hun vrijlating en biedt hen gedurende hun gevangenschap een constructieve tijdsbesteding aan. Zo betaalt het theatergezelschap de acteurs met de opbrengsten van hun optredens en hoeven de acteurs niet via illegale wegen de kost te verdienen om hun families en zichzelf te onderhouden in de gevangenis. De gedetineerden moeten immers alles zelf voorzien of kopen in de gevangenis hoewel dit eigenlijk door de Mexicaanse staat gedaan zou worden. Naast hen een alternatief aanbieden voor criminaliteit leert het project hen ook engagement en discipline. Cruz, één van de gevangenen die ook na vrijlating een job heeft gevonden bij het theatergezelschap, getuigt: *“Foro has been like a bridge for us – for many of the inmates, they know there is the option of a positive future when they leave jail”* (Brett, 2015).

Ook in Belgische gevangenissen lopen er verscheidene socio-culturele projecten. De Rode Antraciet vzw is een organisatie die in Vlaamse en Brusselse gevangenissen een uitgebreid sport- en cultuuraanbod realiseert. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de diverse mediakanalen die worden opgestart in verschillende gevangenissen. Zo is er in Leuven-Centraal momenteel een eigen tv-kanaal, ‘Jail-Tv’, gemaakt door gedetineerden voor gedetineerden. Zo tracht De Rode Antraciet vzw ook de actualiteit van buiten de gevangenis muren naar binnen te brengen. Door het maken van eigen tv-programma’s wordt er ook gewerkt aan verschillende sociale vaardigheden zoals verantwoordelijkheden opnemen, in groep kunnen werken, beslissingen maken als groep et cetera (De Rode Antraciet vzw, z.d.).

Dergelijke projecten helpen individuen om te reflecteren en uit te drukken wat hun wensen en noden zijn, wat zij belangrijk vinden in het leven. Aangezien er wordt uitgegaan van ieders krachten en talenten worden kwetsbare groepen minder snel bestempeld als ‘anders’ en wordt er niet uitgegaan van hun zwaktes, maar wel van hun sterktes. Als een sociaal-artistiek project wordt aangegaan met een hele wijk of gemeenschap zal niet enkel de sociale cohesie versterkt worden, maar stijgt ook de zelfredzaamheid en het verantwoordelijkheidsgevoel van de buurt over de eigen buurt (Social Art Lab, 2014).

In de volgende paragraaf zal de werking van project P.O.L.I.S., een socio-cultureel project dat loopt in de gevangenis van Poggioreale te Napels, worden toegespitst. De werking van De Rode Antraciet vzw wordt daarna eveneens nog verder uitgediept en wordt er een vergelijking gemaakt tussen de twee initiatieven. Beide organisaties zetten in op empowerment.

5.6 Project P.O.L.I.S.

5.6.1 De opzet van het project

Het project P.O.L.I.S. stelt zich op als een poly functioneel laboratorium voor het experimenteren met en het ontdekken van verschillende methoden met één gemeenschappelijk doel: het ontwikkelen van een methodiek, voor zowel sociale re-integratie als re-integratie gericht op het vinden van werk, gebaseerd op oriëntering en persoonlijke vormingen die gefinaliseerd worden door professionele opleidingen georganiseerd door gevangenen zelf of externe organisaties. De activatie van de gedetineerden wordt voorafgegaan door een oriëntatiefase waarin verschillende competenties ontwikkeld worden. Vaardigheden als: het ontwikkelen en bestendigen van constructieve sociale relaties, werken in groep, probleemoplossende inzichten verwerven et cetera. Dankzij de ontwikkeling van deze vaardigheden worden gedetineerden zich bewust van het eigen aandeel in het sturen van hun toekomst en dus ook het eigen aandeel in de re-integratie.

Samen met verschillende actoren die meewerken gaat het project diverse interventies uitvoeren. Allereerst wordt er gestreefd naar het voorbereiden op sociale en werkgerichte herintegratie van gedetineerden door het ontwikkelen van individuele, specifieke trajecten waarin zijzelf protagonist zijn en die gericht zijn op oriëntatie en begeleiding bij geschikt werk zoeken. De interventie krijgt vorm door: individuele begeleiding alsook begeleiding in groep, het bijbrengen van kennis van de sociale kaart en hen in contact brengen met relevante sociale organisaties binnen en buiten de gevangenis muren. Verder voorziet het project ook een professional die geschoold is in het begeleiden van gedetineerden. Deze professional begeleidt hen tijdens het proces naar re-integratie waarna de gedetineerden de kans krijgen om deel te nemen aan een professionele cursus die meteen inzetbaar is in het professionele leven na vrijlating.

Diezelfde professional helpt de gedetineerden ook met juridische en relationele obstakels die gepaard gaan met het proces van re-integratie. Dit door het implementeren van rollenspelen en het bestuderen van casussen persoonlijk voor elke gevangene, weeral met hetzelfde doel, namelijk het ontwikkelen van een uniek en persoonlijk traject voor elke gevangene. Project P.O.L.I.S. biedt naast legaal advies ook taal- en culturele bemiddeling aan vooraleer gedetineerden persoonlijke vormingen aangaan.

Het project ondersteunt de cursisten in het ontwikkelen van de kennis en de competenties die ze nodig hebben om de arbeidsmarkt terug te betreden en om die verkregen informatie te linken aan de eigen krachten en talenten met de focus op activatie en interactie met zowel sociale als werkgerichte diensten die aanwezig zijn in hun omgeving. Er wordt ook gefocust op het kennen en begrijpen van nieuwe vormen van contracten, diensten voor professionele groei en de criteria waarop humanresourcesafdelingen van bedrijven kandidaten selecteren in het sollicitatieproces. Het grondig kennen van de eigen competenties en gedragingen met betrekking op oriëntatie en de zoektocht naar constructievere contexten, het zich correct voorbereiden op sollicitatiegesprekken, het leren realistisch waarderen van eventuele jobaanbiedingen op zowel contractueel als economisch niveau, zijn de einddoelen van het project.

Het innovatief karakter van het project ligt in het opgang brengen van een proces dat een perspectiefsverandering op het detentievraagstuk wenst te bereiken met oog op de sociale weefsels en de dynamieken die aanwezig zijn binnen penitentiaire inrichtingen. Dit innovatief karakter is gebaseerd op drie belangrijke elementen:

1. Het ontwikkelen van ondersteunende netwerken tijdens professionele rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden.
2. Sensibilisering van het idee dat het opnieuw toelaten van gedetineerden in het professionele leven om de collectieve inspanning vraagt van alle actoren die gelinkt zijn aan eventuele obstakels die gedetineerden kunnen ondervinden tijdens hun herintegratie.
3. Het streven naar innovatieve methodieken voor oriëntatie en vormingen met de nadruk op de personalisatie van de professionaliseringstrajecten van de gedetineerden die deelnemen aan project P.O.L.I.S.

De vormings-rehabiliteringsinterventie wordt opgesteld als een educatief proces waarbij de cursist begeleid wordt naar een bewustwording van de eigen capaciteiten. De cursist leert tevens deze capaciteiten juist in te zetten tijdens de weg naar verandering en transformatie, steeds vertrouwend op de eigen intuïtie en levenservaringen. De gedetineerden zijn dus de hoofdrolspelers in hun eigen transformatieproces met de veronderstelling dat de kansen op werken en een actief leven leiden vergroot kunnen worden door het ontplooiën en inzetten van professionele competenties. Het moment van vrijlating is een beslissend moment gedurende het project, niet enkel voor de start van de re-integratie van gedetineerden, maar ook voor het proces van sociale insluiting door hun omgeving dat vanaf dan opnieuw begint. Het is daarom belangrijk dat het resocialisatieproces al wordt opgestart op het moment dat de gedetineerden hun gevangenisstraf nog uitzitten. De kans op sociale uitsluiting is immers veel groter wanneer er niet gewerkt wordt aan resocialisatie intra muros.

De gedetineerden bevorderen zelf zeggenschap over het eigen leven en dragen hiermee zelfs bij aan het opzij schuiven van het assistenzialismo,² dat zijn gelimiteerde effectiviteit heeft bewezen als het gaat om sociale re-integratie. Deze verschuiving in perspectief impliceert dat het proces van sociale re-integratie geen gestandaardiseerd proces kan zijn, maar wel een uniek en persoonlijk proces voor elke gedetineerde die het proces aangaat. De uitkomst van het proces kan dus nog niet bij aanvang geweten zijn, maar is onderhevig aan verandering en innovatie gedurende het proces zelf (Project P.O.L.I.S., z.d.).

5.6.2 De werking in de gevangenis van Poggioreale

De werking van project P.O.L.I.S. in de gevangenis is momenteel vooral gericht op de toeleiding naar werk en het aanleren van een stiel aan de gedetineerden. Dit is eerder in tegenstelling met het sociaal-artistiek werk dat in België gedaan wordt, hier wordt er eerder gefocust op de zelfontplooiing van het individu aangezien culturele en maatschappelijke ontplooiing een Belgisch grondrecht is (vzw De Link, 2012). De stiel die ze aangeleerd krijgen is het maken van 'presepi' of in het Nederlands kerststallen of -figuren. De artiest die hen deze vaardigheden bijbrengt is een kunstenaar die werkt in één van de beroemdste ateliers van Napels dat gespecialiseerd is in het maken van deze 'presepi'. Naast de artiest zijn er één of meerdere sociaal werkers aanwezig om na te gaan wie van de gedetineerden oprecht geïnteresseerd is in het leren van een stiel en wie er enkel zit om de tijd te doden. In theorie is de sociaal werker tevens een figuur waarbij ze terecht kunnen met problemen of vragen en neemt verder een rol als motivator op. Daarnaast observeert de sociaal werker welke effecten het project mogelijk heeft op de cursisten, zowel positief als negatief.

² Het assistenzialismo is de achteruitgang van het publieke en sociale hulpverleningssysteem. Deze achteruitgang is te wijten aan inefficiënte en ondoordachte uitgaven van fondsen door de Italiaanse overheid (La Repubblica, z.d.).

De cursus is vrijblijvend, dit wil zeggen dat gedetineerden de keuze hebben om deel te nemen en ook om niet te komen als ze geen zin hebben die dag. Het verloop van de activiteit gebeurt telkens onder toezicht van penitentiaire politie. De cursisten hebben zelf inspraak in wat ze die dag zullen maken. De activiteit is geen schoolse context waarin de gedetineerden het voorbeeld van de leraar, in dit geval de artiest, moeten namaken. De gedetineerden zijn zelfs niet verplicht om te participeren, als ze zelf graag iets willen bijleren helpt de artiest hen daar met plezier bij. Het project heeft met de eerste groep van september tot mei gelopen en werd afgesloten met een feest om te vieren dat de gedetineerden het project succesvol doorlopen hadden en om afscheid te nemen van de begeleiders van het project. Een tweede groep is kort daarna gestart in mei.

Deze paragraaf kan niet ondersteund worden door wetenschappelijke literatuur aangezien er nog geen literatuur geschreven is over de werking van project P.O.L.I.S. binnen de gevangenis van Poggioreale. Wel kan er een link gelegd worden tussen het verloop van het project binnen de gevangenis van Poggioreale en enkele gedocumenteerde Vlaamse sociaal-artistieke projecten.

De initiatieven Cie Tartaren uit Leuven en dagactiviteitencentrum Den Teirling uit Brussel werken beiden met mensen die zich op de rand van de samenleving bevinden. Bij Cie Tartaren staan de acteurs op het podium in een even gelijkwaardige positie als het publiek: de acteurs worden louter artistiek beoordeeld en niet op sociaal niveau. Dit zorgt voor een gevoel van zelfwaarde, op deze manier streeft Cie Tartaren ernaar om de vicieuze cirkel van kansarmoede te doorbreken. Project P.O.L.I.S. tracht op gelijkaardige manier de vicieuze cirkel van detentie en recidive te doorbreken. De werking van Den Teirling lijkt op die van project P.O.L.I.S. in die zin dat er bij beide initiatieven erg veel vrijheid en inspraak aanwezig is. Op die manier worden deelnemers gestimuleerd om te participeren (Van den Bergh, 2012).

5.7 Project P.O.L.I.S. & De Rode Antraciet vzw, een vergelijking

De werking van project P.O.L.I.S kan terug gevonden worden in de paragrafen 1.1, 5.1 & 5.2 van dit werk.

5.7.1 De Rode Antraciet vzw

De Rode Antraciet vzw is een organisatie die inzet op een maximale interactie tussen gedetineerden en de buitenwereld. De organisatie is van mening dat elk mens, gedetineerd of niet, deel uitmaakt van de samenleving. Vanuit de gevangenis is het echter niet evident om even verbonden te zijn met de samenleving buiten de gevangensmuren. Het is vanuit dit opzicht dat De Rode Antraciet vzw inzet op het aanbieden van een ruim sport- en culturaanbod binnen de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. De organisatie gelooft dat gedetineerden hierdoor meer kansen krijgen tot zelfontplooiing, engagement en sociale verbinding met anderen. Het vrijetijdsaanbod voor de gedetineerden wordt gecreëerd in samenwerking met de gedetineerden. Samen met verschillende partners tracht De Rode Antraciet vzw een stukje van de buitenwereld naar binnen te brengen in de gevangenis en de talenten en krachten van de gedetineerden te tonen aan de buitenwereld.

De organisatie is gespecialiseerd in het werken binnen een gevangeniscontext en tracht de brug te slaan tussen detentie en vrijheid door permanente ondersteuning. Een nagestreefd doel is het bereiken van een humane detentie voor gedetineerden omdat ook zij nog steeds deel uitmaken van de samenleving. Sport is niet enkel goed voor de lichamelijke fitheid en het welzijn van de gedetineerden, maar kan volgens de organisatie ook een hefboom zijn voor sociale inclusie, velen houden van sport en het heeft een universeel karakter. Het deel uitmaken van een team geeft individuen een identiteit en het creëert een samenhangingsgevoel. Vanuit een sociaal-culturele methodiek met een focus op mens en samenleving wil de organisatie tevens inzetten op cultuur in de gevangenissen. Verschillende communicatieve, sociale en culturele vaardigheden worden ontwikkeld en gestimuleerd tijdens deelname aan een socio-cultureel project. Dit komt tot stand door de ontmoeting en het informele leren tijdens dergelijke projecten.

Door een divers sport- en cultuuraanbod aan te bieden gelooft De Rode Antraciet vzw dat er een ruimte gerealiseerd wordt waar gedetineerden niet steeds op hun fouten worden aangesproken. De organisatie meent dat gedetineerden meer zijn dan enkel een strafblad. Door deze ruimte te creëren dragen ze als organisatie bij aan een meer humane detentie waar gedetineerden in de eerste plaats worden bekeken als mens en waar hun talenten en positieve eigenschappen centraal staan. Het aanbod is niet enkel gericht op zinvolle tijdsbesteding tijdens detentie, maar ook op sociale integratie en herstel. Doorheen het aanbod tracht de organisatie zelfreflectie te stimuleren, dit met het oog op het erkennen en opnemen van de verantwoordelijkheden over het eigen leven. Op deze manier kunnen gedetineerden zich volledig voorbereiden op het terugkeren naar de samenleving en het maken van een frisse start.

Door de gedetineerden het aanbod mee vorm te laten geven, geeft De Rode Antraciet vzw hen de mogelijkheid tot participatie en zelfontplooiing. De gedetineerden kunnen hun talenten en krachten ten volle inzetten. Zoals hierboven al beschreven kan participatie binnen de gevangenis verschillende vormen of niveaus aannemen en ook binnen werking van de De Rode Antraciet vzw is dit het geval. Gedetineerden kunnen kiezen tot op welk niveau ze wensen betrokken te zijn. Gedetineerden kunnen binnen de werking van de organisatie geïnformeerd worden, advies geven, coproduceren of mee beslissen, afhankelijk van wat ze zelf wensen. De Rode Antraciet vzw gelooft in de meerwaarde van de betrokkenheid van de gedetineerden bij de realisatie van het aanbod (De Rode Antraciet vzw, z.d.).

5.7.2 Een vergelijking

In deze paragraaf wordt een vergelijking gemaakt tussen de Belgische organisatie De Rode Antraciet vzw, dat gedetineerden empowert in Vlaamse en Brusselse gevangenissen en project P.O.L.I.S., een project dat inzet op de toeleiding naar werk voor gedetineerden na vrijlating en dit combineert met trajectbegeleiding en een artistieke workshop. Eerst zullen de verschillen besproken worden en daarna de gelijkenissen tussen beide initiatieven. De link met de theorie over empowerment dat eerder aanbod kwam in dit werk wordt eveneens gelegd.

5.7.2.1 De verschillen

De werking van De Rode Antraciet vzw binnen gevangeniscontexten is op veel grootschaliger niveau dan project P.O.L.I.S.. De organisatie heeft verschillende projecten lopen binnen verschillende gevangenissen in zowel Vlaanderen als Brussel. Project P.O.L.I.S. is, zoals de naam het aangeeft, één project dat loopt in één gevangenis tegelijkertijd. Momenteel loopt het project in de Napolitaanse gevangenis van Poggioreale,

maar het project werd in het verleden ook al opgestart in andere gevangenissen in de Italiaanse provincie Campania. De reikwijdte van beide initiatieven is dus anders.

Verder ligt de focus bij beide organisaties ergens anders. Bij De Rode Antraciet vzw staat eerder het proces centraal en niet zozeer de uitkomsten van de projecten. De uitkomsten worden grotendeels bepaald door de gedetineerden die deelnemen en krijgen gedeeltelijk vorm doorheen het proces. Hiertegenover staat dat het product eerder centraal staat binnen de werking van project P.O.L.I.S. in plaats van het proces ernaartoe. Bij project P.O.L.I.S. ligt er een duidelijk einddoel vast en dat is het vinden van werk na vrijlating en de cursus is voornamelijk een middel om dit te bewerkstelligen. De werking van De Rode Antraciet vzw strookt in dit opzicht meer met het empowermentparadigma.

Een ander verschil dat kan gevonden worden is dat De Rode Antraciet vzw ook vraaggestuurd werkt en gedetineerden betreft in het creëren en realiseren van het aanbod binnen de Belgische gevangenissen. Bij project P.O.L.I.S. hebben gedetineerden een passievere rol en krijgen ze niet echt de opportuniteit om te participeren in het coproduceren van het project dat hen aangeboden wordt. Het verloopt eerder aanbodgericht, gedetineerden kunnen enkel deelnemen aan dingen die hen aangeboden worden.

Hier kan ook de link gelegd worden naar de participatieladder voor gedetineerden dat eerder in dit werk besproken werd. Er kan worden gesteld dat gedetineerden zich binnen de werking van De Rode Antraciet vzw eerder bevinden op de hogere niveaus van participatie en bij project P.O.L.I.S. eerder op de lagere niveaus. In de paragraaf: *'Empowerment met gedetineerden'* werd al besproken dat participatie een grote rol speelt in het empowermentproces, dit draagt bij tot de normalisering van het leven binnen de gevangenis en het controle verwerven over het eigen leven. De normalisering van het leven binnen de gevangensismuren is dan weer belangrijk in het kader van re-integratie zoals in het hoofdstuk *'Detentieschade en re-integratie'* al besproken werd.

De Rode Antraciet vzw zet in op een divers cultuur- en sportaanbod met het oog op recreatie, zinvolle tijdsbesteding en verbinding met de buitenwereld om de weg naar re-integratie te vergemakkelijken eens gedetineerden terug vrijkomen. Project P.O.L.I.S. is eerder gericht op het voorbereiden en toeleiden naar werk voor gedetineerden nadat ze vrijkomen. Het aanbod van De Rode Antraciet vzw is veel diverser dan project P.O.L.I.S. omdat het niet enkel trainingen aanbiedt, maar ook een recreatief aanbod. Zo organiseerde De Rode Antraciet vzw vorig jaar een muziektfestival, een filmfestival, theatervoorstellingen et cetera (Project P.O.L.I.S., z.d.)(De Rode Antraciet vzw, 2018).

Op beleids- of organisatorisch niveau verschillen beide initiatieven omdat De Rode Antraciet vzw het Vlaams decreet voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden mee ondersteunt en uitvoert, maar in Italië bestaat er geen dergelijke wet. Gedetineerden hebben recht op gezondheidszorg, vrijheid van religie, educatie en familiale of affectieve relaties. Er staat niet omschreven dat ze ook recht hebben op sport en cultuur. Hierdoor is de insteek van project P.O.L.I.S. anders en vertrekken zij enkel vanuit een bepaalde ideologie, waar de Rode Antraciet vzw vertrekt vanuit hun eigen visie die hierboven reeds beschreven werd maar ook vanuit een wettelijk opgelegd recht dat gedetineerden hebben in Vlaanderen (De Rode Antraciet vzw, 2018) (Ministero della giustizia, z.d.).

5.7.2.2 De gelijkenissen

Naast verschillen kunnen er ook meerdere gelijkenissen gevonden worden tussen beide initiatieven. Allereerst hebben ze een gemeenschappelijk doel en dat is het versterken van gedetineerden aangezien ze een kwetsbaardere positie bekleden in de samenleving. Bij de Rode antraciet vzw uit zich dat door cultuur en/of sport als hulpmiddel en hefboom te gebruiken voor het empoweren van gedetineerden. Tijdens deze trainingen en activiteiten gaan de gedetineerden op zoek naar de eigen krachten en talenten en worden er omstandigheden geschept waarin deze volledig kunnen worden ingezet en tot uiting komen. De werking van project P.O.L.I.S. is gericht op het versterken van gedetineerden met de focus op de arbeidsmarkt waarin ze terug zullen terecht komen na vrijlating. Gedetineerden worden binnen dit project vooral voorbereid en versterkt in de vaardigheden die ze nodig hebben om hun jobkansen te verhogen en hun re-integratie in de maatschappij te vergemakkelijken. Op een andere manier willen beide initiatieven de gedetineerden waarmee ze werken dus empoweren.

Hoewel dit niet het hoofddoel is van De Rode Antraciet vzw, bieden ook zij trainingen aan die gericht zijn op werk. Zo organiseert de organisatie een opleiding tot initiator fitness. Na het deelnemen aan deze cursus leggen de cursisten een officieel examen af. Als de gedetineerden slagen voor dit examen mogen ze zichzelf officieel initiator fitness noemen en kunnen de gedetineerden dit getuigschrift op hun cv zetten en gebruiken om werk te vinden na hun vrijlating. De link kan hier gelegd worden met de werking van project P.O.L.I.S. waar de cursisten vaardigheden leren die direct inzetbaar zijn op de arbeidsmarkt na vrijlating. Eens de gedetineerden de cursus doorlopen hebben ontvangen ze hier eveneens een certificaat van om aan te tonen aan eventuele toekomstige werkgevers dat ze hebben deelgenomen en wel degelijk een stiel geleerd hebben gedurende detentie.

Een andere gelijkenis die kan gevonden worden is dat zowel de Rode Antraciet vzw als project P.O.L.I.S. de gevangenis van binnen naar buiten proberen te brengen. Dit doen de initiatieven door werken gemaakt door gedetineerden tentoon te stellen en zichtbaar te maken voor vrije burgers. Hierdoor worden andere burgers gesensibiliseerd en gedetineerden genormaliseerd tegenover hun medemens. De Rode Antraciet vzw gaat zelfs nog een stapje verder en brengt de buitenwereld ook naar binnen in de gevangenis muren. Zo konden burgers vorig jaar tijdens de 'Week voor Amateurkunsten', werken van gedetineerden gaan bezichtigen in de gevangenis van Hoogstraten en Wortel. Buiten bij dit project nodigt de organisatie ook burgers uit binnen de gevangenis muren op andere toonmomenten van andere projecten.

Tenslotte zijn beide initiatieven gelijkaardig georganiseerd in die zin dat ze beide geëngageerde kunstenaars uitnodigen om aan de slag te gaan met de doelgroep. In het geval van project P.O.L.I.S. is die kunstenaar een getalenteerd vakman gespecialiseerd in het maken van typisch Napolitaanse 'presepi'. Bij De Rode Antraciet vzw zijn dit verschillende kunstenaars uit verschillende disciplines aansluitend bij het project dat opgestart wordt. Een voorbeeld hiervan is het project 'The Rope' waarbij een voormalig stadskunstenaar de gedetineerden begeleidt en ondersteunt bij het maken van een gigantische kunstinstallatie. Een ander voorbeeld is het Mozaïekproject waarbij gedetineerden aan de slag gingen onder de begeleiding van zes kunstenaars om mozaïekplaten te vervaardigen en zo te helpen met de Leuvense binnenstad te verfraaien. Dit weer met de eigen visie in het achterhoofd om een brug te slaan tussen gedetineerden en de maatschappij buiten de gevangenis muren.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusie

De centrale vraag doorheen dit werk luidde: “Wat houdt empowerend werken met gedetineerden in en hoe uit dat zich in de werking van een socio-cultureel project gevestigd te Napels, meer bepaald project P.O.L.I.S., met het oog op humane detentie en later herintegratie?”. Om de centrale vraag te beantwoorden werden deelvragen opgesteld die beantwoord werden door reeds bestaande literatuur en eigen bevindingen uit de praktijk. De deelvragen zullen in dit onderdeel één voor één beknopt opnieuw beantwoord worden. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een reeks aanbevelingen voor project P.O.L.I.S. om hun werking in de toekomst eventueel nog verder te optimaliseren.

Bij het empowerend werken (met gedetineerden) staan de krachten en talenten van de cliënt centraal. Er wordt een omgeving gecreëerd door de professional waarin de cliënt in staat is zich volledig te ontplooiën en waar er voldoende ruimte is voor persoonlijke groei. Cliënten verwerven controle over het eigen leven en worden bewust van de eigen keuzevrijheid door een groeiend kritisch bewustzijn en hogere graad van participatie. Zelfs binnen een onderdrukkende omgeving kan er ruimte zijn voor participatie, dit blijkt uit de participatieladder voor gedetineerden van Arnstein (1969).

Het empowerend werken met gedetineerden draagt bij tot een zinvolle tijdsbesteding gedurende gevangenschap en een humane detentie voor allen. Verder streeft een empowermentgerichte aanpak ernaar om de levenssituatie op duurzame manier te veranderen. Bij gedetineerden uit dit zich in een succesvolle re-integratie in de maatschappij na vrijlating. Er zijn verschillende sociale initiatieven die zich engageren om kwetsbaardere groepen in de samenleving te empoweren en met name gedetineerden. Zo werden in dit werk De Rode Antraciet vzw en project P.O.L.I.S. besproken, twee initiatieven die elk op een andere manier gedetineerden trachten te empoweren. Bij de werking van beide initiatieven kunnen linken getrokken worden met het empowermentparadigma. Zo werd er bij beide ingezet op de stimulatie en ontwikkeling van vaardigheden en het versterken van de gedetineerde als persoon. Er wordt bij beide werkingen gestreefd naar een duurzame verandering in de levensomstandigheden van de cliënt. De focus ligt op de positieve aspecten van de cliënt in plaats van op louter de negatieve. Zowel De Rode Antraciet vzw als project P.O.L.I.S. willen een stem geven aan de gedetineerden die ze begeleiden en ze nog steeds deel laten uitmaken van de maatschappij.

Vrijheidsberoving is een erg invasieve straf na het begaan van een misdaad. Het is bewezen dat zelfs kortere periodes van detentie een negatieve invloed hebben op gedetineerden aangezien ze zich in een erg controlerende en zelfs afhankelijk makende omgeving bevinden. Deze negatieve gevolgen worden detentieschade genoemd, gedetineerden hebben echter recht op een menswaardige behandeling zelfs in penitentiaire inrichtingen. De huidige trend is dan ook dat de beleidmakers en verscheidene sociale initiatieven trachten de detentieschade zo veel mogelijk te beperken. Een methode om dit te doen is het empowerend werken omdat deze methode niet gericht is op het afhankelijk maken van individuen, maar het in de eigen kracht zetten van individuen. Deze aanpak heeft dan ook verschillende positieve effecten op gedetineerden die in begeleiding gaan. Zo groeit het zelfbeeld en –vertrouwen van gedetineerden en gaan ze zichzelf minder stigmatiseren omdat er gefocust wordt op wat ze allemaal goed doen en kunnen en niet enkel op wat ze verkeerd deden.

Gedetineerden laten meewerken aan socio-culturele projecten zorgt ervoor dat ze zichzelf nog een andere identiteit kunnen toe-eigenen buiten dat van crimineel of gedetineerde en kan hen het gevoel geven verantwoordelijk te zijn voor iets. In dergelijke projecten hebben de gedetineerden die deelnemen veelal de mogelijkheid tot zelfbeschikking en participatie, iets dat ze voor de rest van hun tijd amper hebben in de gevangeniscontext waarin ze zich bevinden. Door deel te nemen aan socio-culturele projecten in de gevangenis worden ook vele sociale vaardigheden verder ontwikkeld en gestimuleerd. Vaardigheden als communicatie, werken in groep, engagement tonen et cetera. Andere vaardigheden die vaak van belang zijn in dergelijke projecten zijn: punctualiteit, (zelf)discipline en verantwoordelijkheid. Door gedetineerden te empoweren wordt het leven binnen de gevangensmuren meer genormaliseerd, iets wat van groot belang is om na vrijlating terug succesvol te re-integreren in de maatschappij volgens De Smedt (2014).

In de literatuur omtrent empowerment die gelezen werd om dit werk te schrijven werden geen negatieve effecten gevonden bij het empoweren van gedetineerden. Vanuit strafrechtelijk perspectief en voor slachtoffers en nabestaanden van een misdaad kan empowerment eerder als negatief ervaren worden omdat het vanuit deze perspectieven wenselijk is dat een gevangenisstraf ook echt als straf ervaren wordt en deze eveneens wordt uitgevoerd zoals de straf werd opgelegd. In de bovenstaande paragrafen werden de eerste twee deelvragen van dit werk, wat empowerend werken (met gedetineerden) net inhoudt en wat de voor- en nadelen ervan zijn, nog eens beknopt beantwoord.

Zoals hierboven al besproken werd hanteert project P.O.L.I.S. op hun eigen manier een empowerment benadering. Dit geeft eveneens een antwoord op de derde deelvraag van dit werk: *'Wordt er al een empowerment benadering gehanteerd binnen de huidige werking van project P.O.L.I.S. ?'*. Het project is gefocust op het versterken van gedetineerden met het oog op een succesvolle re-integratie na hun vrijlating. Ze trachten ook de sociale vaardigheden te ontwikkelen en versterken die van pas kunnen komen op de arbeidsmarkt waarin gedetineerden terug terecht komen na hun vrijlating. Het initiatief hecht belang aan het opstarten van het resocialisatieproces binnen de gevangensmuren en niet pas daarbuiten om sociale uitsluiting te vermijden. Dit sluit ook aan bij het empowermentparadigma dat volgens Janssen (2010) uitgaat van problemen te voorkomen in plaats van de problemen te moeten oplossen als ze er al zijn.

In de Italiaanse gevangenis van Poggioreale kwam dit tot uiting in een cursus 'presepi' of kerststallen en -figuren maken. De gedetineerden die deelnamen kregen de kans om een eeuwenoude, typisch Napolitaanse stiel aan te leren zodat dit kon worden ingezet op de arbeidsmarkt eens de gedetineerden terug vrij waren. Tijdens deze cursus was vaak een sociaal werker aanwezig waarbij de cursisten terecht konden voor vragen of extra begeleiding indien gewenst. Momenteel is de cursus in de gevangenis van Poggioreale vooral gericht op het versterken van gedetineerden met het oog op toeleiding naar werk. Het initiatief vindt het echter erg belangrijk om ook gedetineerden positief te benaderen en hun identiteit niet enkel te reduceren tot hun strafblad.

Binnen de huidige werking van project P.O.L.I.S. zijn er nog tekortkomingen in de empowermentbenadering die gehanteerd wordt. Hieronder zullen deze tekortkomingen besproken worden om zo een antwoord te formuleren op de deelvraag: *‘Wat zijn tekortkomingen in de huidige werking om empowerend te werken?’*. De eerste en misschien grootste tekortkoming die zich voordoet binnen de werking is dat de focus eerder gelegd wordt op het product in plaats van op het proces. Zoals in de paragraaf *‘Maatschappelijke relevantie empowerment’* werd omschreven moeten initiatieven die werken volgens het empowermentparadigma opletten om empowerment niet te verengen naar een visie die voornamelijk focust op de inzetbaarheid van individuen in de maatschappij.

Een ander punt ter verbetering dat samenhangt met het vorige punt is dat het initiatief eerder aanbodgericht werkt in plaats van vraaggericht. Hierdoor kunnen deelnemers maar participeren tot op bepaalde hoogte. In de paragraaf *‘Empowerment met gedetineerden’* staat de participatieladder van Arnstein (1969) omschreven. Hier wordt er aangegeven dat niet alle gedetineerden de hoogste niveaus van de ladder moeten of willen bereiken en dat de onderste niveaus van participatie ook al waardevol kunnen zijn voor gedetineerden. Binnen het project wordt de mogelijkheid om te participeren tot op het zelfgekozen niveau echter al meteen beperkt aangezien de gedetineerden enkel kunnen deelnemen aan het aanbod dat aangeboden wordt en het aanbod niet zo zeer zelf mee kunnen vormgeven. In dit opzicht zou het project zichzelf nog kunnen verbeteren aangezien participatie een erg groot aandeel heeft in het empowermentproces van individuen.

Verder zou de cursus methodischer aangepakt kunnen worden. Aan de basis van een empowermentgericht project zou een goede methodische basis moeten liggen. Een empowermentproces wordt bij elke persoon anders ingevuld en ervaren zoals in de paragraaf *‘Definiëring empowerment’* geschreven staat. Toch is empowerend werken geen nattevingerwerk, maar methodologisch gefundeerd werk. In dezelfde paragraaf staat er te lezen dat er met de opkomst van het empowermentparadigma nieuwe methodieken ontwikkeld moesten worden door professionals. Er wordt een bottom-up model gehanteerd in plaats van een top-down model, er worden structurele oorzaken gezocht voor problemen in plaats van individuele, er wordt gekeken naar krachten in plaats van naar tekortkomingen en professionals creëren omstandigheden waarin cliënten terug controle kunnen verwerven over het eigen leven door middel van een groeiend kritisch bewustzijn en participatie. Deze methoden of ideeën kunnen door professionals op verschillende manieren uitgevoerd worden, maar ze horen wel steeds bij het empowerend werken. Bij de werking van project P.O.L.I.S. wordt de methodologische basis die aan de grondslag ligt van het empowermentparadigma niet altijd helemaal duidelijk.

Detentie hoe kort of lang ook brengt negatieve gevolgen met zich mee voor de persoon die de straf krijgt opgelegd. De schade die wordt opgelopen verschilt afhankelijk van de duur van de straf. Overheden proberen het gevangenisbeleid stilaan te veranderen om de zogenoemde detentieschade in te perken. Eerder in deze paragraaf werden de positieve effecten van empowerend werken met gedetineerden besproken. Empowerend werken draagt dus wel degelijk bij tot een meer humane detentie voor gedetineerden en zou ook invloed hebben op de re-integratie van gedetineerden nadat ze vrijkomen. Gedetineerden leren om te gaan met (zelf)stigmatisering en krijgen een positiever beeld van zichzelf omdat ze de eigen talenten en sterktes ontdekken en verder ontwikkelen. Professionals benaderen gedetineerden op een positieve manier, waar ze eerder of door anderen negatief benaderd werden.

Door het leven binnen de gevangenismuren zoveel mogelijk te normaliseren en intramuraal dezelfde hulp- en dienstverlening te organiseren als extramuraal zijn de kansen op een succesvolle re-integratie groter. Dit komt doordat gedetineerden meer voeling blijven hebben met het leven in de samenleving buiten de gevangenismuren en weten ze naar welke instanties ze kunnen gaan om hulp te verkrijgen. Deze kennis kan worden toegepast eens gedetineerden terug vrij zijn en terug moeten meedraaien de maatschappij. Een succesvolle re-integratie kan dan weer vanuit twee standpunten bekeken worden, een sociaal en een instrumenteel.

Vanuit sociaal oogpunt betekent een succesvolle re-integratie in de maatschappij eerder het meegeven of bijbrengen van een bepaalde veerkracht aan de gedetineerden om te kunnen omgaan met negativiteit en de gevolgen van detentieschade, sociale insluiting van de omgeving van de gedetineerde en de persoonlijke ontwikkeling van de gedetineerde na vrijlating. Vanuit instrumenteel oogpunt wordt er enkel gesproken van een succesvolle re-integratie wanneer er geen sprake is van recidive. Dankzij de bovenstaande paragrafen wordt de deelvraag: *'Welk effect hebben socio-culturele interventies tijdens detentie op de verdere levensloop van gedetineerden na vrijlating?'*, beantwoord.

Hierboven werden de werkingen van De Rode Antraciet vzw en het Italiaanse project P.O.L.I.S. al kort aangehaald. Beide initiatieven trachten empowerend te werken binnen een gevangeniscap context. In de literatuurstudie van dit werk werden beide initiatieven vergeleken met elkaar en bekeken wat de gelijkenissen en verschillen waren tussen de werkingen om een antwoord te vinden op de deelvraag: *'Zijn de socio-culturele interventies in Italiaanse gevangenissen vergelijkbaar met het werk dat De Rode Antraciet vzw doet in de Vlaamse penitentiaire instellingen?'*.

Een grote gelijkenis werd hierboven al vermeld en is dat de initiatieven beide inzetten op de empowerment van gedetineerden. Andere gelijkenissen die gevonden werden waren: aansluitend met het empowermentparadigma engageren de initiatieven zich om gedetineerden een stem te geven aan de buitenwereld, beiden organiseren trainingen gericht op toeleiding naar werk en beide initiatieven werken met geëngageerde kunstenaars die aan de slag gaan met de gedetineerden.

Er werden ook enkele verschillen vastgesteld tussen de initiatieven. De verschillen die gevonden zijn, waren: het verschil in focus tussen de initiatieven waar bij De Rode Antraciet vzw het proces eerder centraal lijkt te staan staat de uitkomst eerder centraal bij project P.O.L.I.S.; De Rode Antraciet vzw werkt op een veel grootschaliger niveau dan project P.O.L.I.S.; de werking van De Rode Antraciet vzw is eerder vraaggestuurd en die van project P.O.L.I.S. eerder aanbodgericht; project P.O.L.I.S. is eerder gericht op het toeleiden naar werk en De Rode Antraciet vzw gebruikt sport en cultuur als hefboom voor empowerend te werken; tenslotte verschillen ze ook op beleidsniveau omdat De Rode Antraciet vzw het Vlaams decreet voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden mee uitvoert en project P.O.L.I.S. een onafhankelijk sociaal initiatief is aangezien dergelijke wet niet bestaat in Italië. Er kan gesteld worden dat de socio-culturele interventies die project P.O.L.I.S. doet in de Napolitaanse gevangenis Poggioreale vertrekken van een gelijkaardige ideologie, maar dat de uitvoering ervan verschilt.

Door een antwoord te vinden op alle deelvragen van dit werk kan ook de centrale vraag, *“Wat houdt empowerend werken met gedetineerden in en hoe uit dat zich in de werking van een socio-cultureel project gevestigd te Napels, meer bepaald project P.O.L.I.S., met het oog op humane detentie en later herintegratie?”*, beantwoord worden.

Er kan geconcludeerd worden dat het empowerend werken met gedetineerden inhoudt dat gedetineerden positief benaderd worden en er niet steeds de focus wordt gelegd op de zaken die ze in het verleden fout deden. Belangrijk hierbij is om hen de mogelijkheid aan te bieden tot nog enige vormen van autonomie of participatie en het leven binnen de gevangensmuren zoveel mogelijk normaliseren. Er zou een goed georganiseerd hulp- en dienstverleningsaanbod moeten worden voorzien die aan dezelfde standaarden voldoet als het aanbod buiten de gevangensmuren. Op die manier worden de schadelijke effecten van detentie zoveel mogelijk ingeperkt en dragen professionals en beleidsmakers bij tot een meer humane detentie voor gedetineerden. Als straf is vrijheidsberoving op zich al erg ingrijpend op het leven van een individu, vaak worden gedetineerden echter nog eens extra afgestraft op economisch, psychologisch, sociaal en fysiek gebied.

In het Italiaanse project P.O.L.I.S. uit het empowerend werken zich vooral in de positieve benadering van gedetineerden en het geloof dat het initiatief in hen heeft. Ze trachten de gedetineerden te versterken en hen voor te bereiden op hun uiteindelijke terugkomst in de maatschappij. Het initiatief wil gedetineerden een ander toekomstperspectief aanbieden dan hervallen in de criminaliteit. Gedetineerden worden vooral versterkt in hun sociale en technische vaardigheden met de focus op hun kansen op de arbeidsmarkt te verhogen eens de gedetineerden terug vrijkomen. Dit doen ze door hen het vakmanschap van een typisch Napolitaanse kunst, het maken van kerststallen en –figuren, bij te brengen.

De cursus wordt begeleid door een erg vaardige artiest die werkt in één van de bekendste ateliers in Napels dat gespecialiseerd is in deze kunst. Naast de gedetineerden te begeleiden tracht project P.O.L.I.S. ook om de gedetineerden een stem te geven aan hun medemens buiten de gevangensmuren. Dit door de werken die gemaakt werden door de gedetineerden tijdens de cursussen ten toon te stellen in de ruimtes van de culturele organisatie Fondazione G.B. Vico.

Doordat het project de gedetineerden die deelnemen aan de cursus op een positieve manier benaderen kan dit als effect hebben dat de eigenwaarde van de gedetineerden stijgt en zelfstigmatisering afneemt. Hoewel dit niet de hoofdfocus is van het project kan deze benadering veel positieve invloeden hebben op de gedetineerden. Op deze manier wordt er ook bijgedragen aan een humanere detentie voor de gedetineerden en kunnen er in mindere mate ook gevolgen van detentieschade worden ingeperkt. In mindere mate omdat de begeleiding eerder gericht is op het klaarstomen voor een later beroep dan op detentieschade in te perken, maar dit kan wel een zeer gewenst neveneffect zijn. Project P.O.L.I.S. gelooft immers erg in het meer humaniseren van gedetineerden en hen een tweede kans aanbieden.

6.2 Aanbevelingen

De aanbevelingen die worden gemaakt voor het project P.O.L.I.S. sluiten aan bij de tekortkomingen in de werking van het project die geformuleerd werden als antwoord op de deelvraag: *‘Wat zijn tekortkomingen in de huidige werking om empowerend te werken?’*. De aanbevelingen zijn gebaseerd op eigen observaties en ervaringen die werden opgedaan over de werking van het project en de relevante literatuur die gebruikt werd om dit werk te schrijven.

De eerste aanbeveling die gemaakt kan worden is meer methodisch te werk gaan. Hiermee samenhangend is de opmerking dat het project zich vooral focust op de uiteindelijke uitkomst en niet zo zeer op het proces ernaartoe. Dit sluit minder aan bij het empowermentparadigma waarbij het proces belangrijker wordt geacht dan het uiteindelijke resultaat. Het paradigma mag niet verengd worden tot een visie waarin empowerment gebruikt wordt om kwetsbaardere groepen binnen de samenleving ‘inzetbaar’ te maken. Door een visietekst uit te schrijven en een analyse te maken van de doelgroep en de organisatie (in het geval van project P.O.L.I.S. gedetineerden die vastzitten in de gevangenis van Poggioreale in Napels) wordt er door project P.O.L.I.S. nagedacht over wat ze net willen bereiken met de doelgroep. Er kan beslist worden waar de focus net moet liggen en of dat deze moet aansluiten bij het empowermentparadigma.

Aansluitend, om meer structuur te krijgen binnen de activiteit, zou er steeds een getrainde sociaal werker aanwezig moeten zijn om de activiteit mee te begeleiden en om een vaste waarde te zijn waarop de gedetineerden kunnen rekenen en bouwen. Als er steeds een getrainde sociaal werker aanwezig is kan er ook gewerkt worden aan de groepsdynamica en de individuele relatie tussen professional en cliënt. Een groot pluspunt voor het project kan nog zijn om een vorm van nazorg te voorzien voor wanneer de gedetineerden terug vrijkomen. Momenteel worden de gedetineerden die deelnamen niet verder begeleid door een sociaal werker van project P.O.L.I.S. als ze vrijkomen. Als er al een goede relatie wordt opgebouwd met de sociaal werker die het project begeleidt kan het interessant zijn om deze professionele relatie verder te zetten buiten de gevangensmuren. Na vrijlating begint het hele proces van re-integratie immers pas.

Een laatste aanbeveling voor project P.O.L.I.S. is om hun expertise en ervaring die wordt opgedaan tijdens de loop van het project in verschillende Italiaanse gevangenissen te delen met andere sociale initiatieven die zich willen engageren voor dergelijk werk binnen de gevangenissen. Het empoweren van gedetineerden is een relatief nieuwe visie op het begeleiden van deze doelgroep en het werkveld kan dus alle kennis gebruiken zodat deze visie verder ontwikkeld en verbeterd kan worden. Project P.O.L.I.S. is een vrij jong initiatief dat zich vanuit een eigen ideologie engageert voor een erg kwetsbare groep in de samenleving, namelijk gedetineerden. Dit project doet al erg goed werk binnen de Napolitaanse gevangenissen en heeft erg veel potentieel om dit werk nog verder uit te bouwen.

7 Bibliografie

Acanfora, A. (2014, 28 november). L'arte presepiale dei Ferrigno a via Calabritto [Foto]. Geraadpleegd op 14 augustus 2018, van <https://www.ilgiornaledicasoria.it/wp-content/uploads/2014/11/angela-acanfora-la-bottega-di-marco-ferrigno.jpg>

Aerts, B. (2017, 18 oktober). Hij mag 100 jaar worden, maar dan wel achter de tralies. Geraadpleegd op 27 juli 2018, van <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2017/10/17/-hij-mag-100-jaar-worden--maar-dan-wel-achter-de-tralies/>

Aguzzoli, L. (2017, 6 januari). L'Arte presepiale napoletana [Foto]. Geraadpleegd op 14 augustus 2018, van <http://www.libertaearte.com/larte-presepiale-napoletana/>

Alfaro, G. (2016, 27 september). Carceri italiane: vicinanza, lavoro e misure alternative sono le risposte a povertà e recidiva. Geraadpleegd op 4 april 2018, van <https://agensir.it/italia/2016/09/27/carceri-italiane-vicinanza-lavoro-e-misure-alternative-risposta-alla-poverta-e-recidiva/>

Alòs, R., Esteban, F., Jòdar, P., & Miguélez, F. (2014). *Effects of prison work programmes on the employability of ex-prisoners*. Geraadpleegd van <https://doi.org/10.1177/1477370814538776>

Antigone. (2015). Inside carceri. Geraadpleegd op 31 maart 2018, van <http://www.insidecarceri.com/#>

Antigone. (2017, 9 november). Casa Circondariale di Napoli-Poggioreale. Geraadpleegd op 12 april 2018, van http://www.antigone.it/osservatorio_detenzione/campania/79-casa-circondariale-di-napoli-poggioreale

Antigone. (z.d.). Statistiche. Geraadpleegd op 1 maart 2018, van http://www.antigone.it/osservatorio_detenzione/schede

Apache. (2014, 15 januari). Culturele projecten binnen de gevangenis. Geraadpleegd op 14 april 2018, van <https://www.apache.be/2014/01/15/culturele-projecten-binnen-de-gevangenis/>

Bauwens, A. (2015, 3 augustus). Positieve kijk helpt gedetineerden. Geraadpleegd op 19 april 2018, van https://sociaal.net/analyse-xl/positieve-kijk-helpt-gedetineerden/?sf_action=get_data&sf_data=all&sf_s=detentie+

Brett, C. (2015, 11 november). Prison players: 'Theatre gave me back my liberty, a job and a family I had lost'. The Guardian .

Brosens, D. (2018). *Prisoners' participation and involvement in prison life: Examining the possibilities and boundaries*. Geraadpleegd van <https://sci-hub.tw/https://doi.org/10.1177/1477370818773616>

Cannavò, A. (2017, 29 juli). Cucina, teatro: la seconda vita in carcere. Corriere della sera. Geraadpleegd van http://www.corriere.it/cronache/uomini-cambiamento/notizie/cucina-teatro-seconda-vita-carcere-12e3f52a-73c4-11e7-a3f5-e19bfc737a80.shtml?refresh_ce-cp

Casier, I. (2011, 25 november). "Ik ben nog geen enkele gevangene tegengekomen waar niets goeds inzit". Geraadpleegd op 19 april 2018, van <https://www.mo.be/artikel/ik-ben-nog-geen-enkele-gevangene-tegengekomen-waar-niets-goeds-inzit>

De Decker, P., Meeus, B., Pannecoucke, I., & Verstraete, J. (2014). *De moeilijke oversteek*. Antwerpen/Apeldoorn, België/Nederland: Garant.

De Rode Antraciet vzw. (2018). *Voortgangsrapport 2017 - 2018*. Geraadpleegd van <https://derodeantraciet.be/wp-content/uploads/2018/04/Voortgangsrapport-2017-2018.pdf>

De Rode Antraciet vzw. (z.d.). Gevangenismedia. Geraadpleegd op 16 juni 2018, van <https://derodeantraciet.be/cursusaanbod/jailtv/>

De Rode Antraciet vzw. (z.d.). Missie en Visie. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://derodeantraciet.be/missie-en-visie/>

De Rycke, R. (2013, 19 december). Culturele projecten binnen de gevangenis. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://www.rektoverso.be/artikel/culturele-projecten-binnen-de-gevangenis-0>

De Smedt, A. (2014). *Pijnpunten bij de re-integratie van gedetineerden*. Geraadpleegd van <http://klasbak.net/doc/pijnpunten%20bij%20de%20re-integratie%20van%20ex-gedetineerden.pdf>

De Smedt, W. (2017, 18 november). Straffen hebben geen nut als ze niet worden uitgevoerd. Geraadpleegd op 27 juli 2018, van <http://www.knack.be/nieuws/belgie/straffen-hebben-geen-nut-als-ze-niet-worden-uitgevoerd/article-opinion-927547.html>

Dipartimento amministrazione penitenziaria. (2018). *Rapporto mensile sulla popolazione detenuta*. Italië: Ministero della giustizia.

Evans, D., Pelletier, E., & Szkola, J. (2017). *Education in Prison and the Self-Stigma: Empowerment Continuum*. Geraadpleegd van <https://johnjayrec.nyc/wp-content/uploads/2017/06/education-in-prison-and-stigma.pdf>

Gaviglia, R. (2014, 8 november). Visite guidate gratuite tra arte presepiale e monumenti del centro storico di Napoli [Foto]. Geraadpleegd op 14 augustus 2018, van <http://www.vesuvio.it/vesuvio-e-dintorni/notizie-di-napoli/52334-visite-guidate-gratuite-arte-presepiale-monumenti-centro-storico-napoli/>

Goris, P. (2017, 2 oktober). Onbevangen het verschil maken. Vrijwilligers ondersteunen ex-gedetineerden. Geraadpleegd op 3 april 2018, van <https://sociaal.net/interview/vrijwilligers-ondersteunen-ex-gedetineerden/>

Italiaanse overheid. (z.d.). Justice and security. Geraadpleegd op 1 maart 2018, van <http://dati.istat.it/?lang=en&SubSessionId=4fa1302b-3551-430f-9354-2e06feabd19c&themetreeid=-200#>

Janssen, R. (2010). Tussen veerkracht en onmacht: over collectieve empowerment van armen. In T. Van Regenmortel (Red.), *Empowerment en participatie van kwetsbare burgers* (pp. 104-117). Amsterdam, Nederland: SWP.

La Repubblica. (z.d.). Assistenzialismo. Geraadpleegd op 13 augustus 2018, van https://dizionari.repubblica.it/Italiano/A/assistenzialismo.html?refresh_ce

Liem, M., Van Kuijk, Y., & Raes, B. (2016). *Detentiebeleving van (levens)langgestraften. Een empirische pilotstudie*. Geraadpleegd van <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/45923/2016Detentiebelevingvan%28levens%29langgestraften.pdf?sequence=1>

Maculan, A., Ronco, D., & Vianello, F. (2013). Prison in Europe: overview and trends. Geraadpleegd van <http://www.prisonobservatory.org/upload/PrisoninEuropeOverviewandtrends.pdf>

Ministero della giustizia. (2017, 21 december). NAPOLI Poggioreale - Casa circondariale. Geraadpleegd op 12 april 2018, van https://www.giustizia.it/giustizia/it/mg_data_view.wp?liveUid=2014DAPCARD&Nome=UFF57107

Ministero della giustizia. (z.d.). Diritti de detenuti. Geraadpleegd op 25 mei 2018, van https://www.giustizia.it/giustizia/it/mg_2_3_0_7.page

Ministero della Giustizia. (z.d.). Statistiche. Geraadpleegd op 1 maart 2018, van https://www.giustizia.it/giustizia/it/mg_1_14.page?facetNode_1=3_1_6&facetNode_2=4_54&facetNode_3=0_2&selectedNode=0_2_13

Naessens, L. (2016, 30 mei). Welzijnswerk in Brusselse gevangenissen wordt onmogelijk. Geraadpleegd op 24 april 2018, van https://sociaal.net/ opinie/we-zitten-vast/?sf_action=get_data&sf_data=all&sf_s=gedetineerden

PrisonLAW. (z.d.). Rechten van gevangenen. Geraadpleegd op 31 maart 2018, van <http://www.prisonlaw.nl/rechten-gevangenen>

Project P.O.L.I.S. (z.d.). P.O.L.I.S. - progetto di orientamento al lavoro e inserimento sociale per detenuti/e. Italië.

Ruberto, A. (2017, 15 december). Le mani delle detenute di Pozzuoli creano le cravatte di Marinella. Orlando: il lavoro abbatte la recidiva. Il Mattino. Geraadpleegd van https://www.ilmattino.it/napoli/cronaca/il_progetto_di_sartoria_artigianale_carcere_di_pozzuoli_orlando_un_investimento_abbattere_la_recidiva-3430692.html

Social Art Lab. (2014). *Position paper - De maatschappelijke waarde van sociaal artistieke projecten*. Geraadpleegd van https://demos.be/sites/default/files/position_paper_maatschappelijke_waarde_van_sociaal_artistieke_projecten.pdf

Van den Bergh, A. (2012). *Dwarsliggers - Verhalen uit de sociaal-artistieke praktijk*. Brussel, België: Demos vzw.

Van den Bergh, A. (z.d.). DWARSLIGGERS IN DE HOOFDSTAD. De kracht van sociaal-artistieke projecten in Brussel. Geraadpleegd op 21 mei 2018, van <https://demos.be/kenniscentrum/artikel/dwarsliggers-in-de-hoofdstad-de-kracht-van-sociaal-artistieke-praktijken-in>

Van Regenmortel, T. (2002). *Empowerment en maatzorg*. Leuven/Leusden, België: Acco.

Van Regenmortel, T. (2016, juni). Empowerment zorgt ervoor dat mensen niet steeds weer gekwetst worden. *Movisie, juni 2016*(27), 24-25. Geraadpleegd van <https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/545446/1/Movisies+27.pdf>

Van Regenmortel, T., & Peeters, J. (Reds.). (2010). Verbindend werken in de hulpverlening: bouwsteen voor een veerkrachtige samenleving. Geraadpleegd van https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/280990/2/VeerSI_H8_VanRegenmortel%26Peeters_2010_Verbindend+werken+in+de+hulpverlening_bouwsteen+voor+een+veerkrachtige+samenleving.pdf

Vande Reyde, C. (2016). *Peer support in detentie: een kwalitatief onderzoek naar de implementatiemogelijkheden in Vlaamse gevangenissen.*. Geraadpleegd van http://dehuizen.be/files/C rane_Van_de_Reyde.pdf

VDAB. (2004, februari). Aan de bak (van)uit de bak. *ArbeidsmarktTopic*, 2004(1). Geraadpleegd van <https://www.vdab.be/trendsdoc/maandverslag/topic0402.pdf>

Vlaamse overheid. (2015). Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Strategisch plan 2015-2020. Geraadpleegd van https://www.departementwvg.be/sites/default/files/media/documenten/strap_gedetineerden_2015_2020_definitief.pdf

Vzw De Link. (2012). *Visie op armoede*. Geraadpleegd van https://www.delinkarmoede.be/sites/default/files/2012_visie_op_armoede_de_link.pdf

Inside Carceri. (z.d.). Lavoro. Geraadpleegd op 4 april 2018, van <http://www.insidecarceri.com/#theme/lavoro>

Inside Carceri. (z.d.). Salute. Geraadpleegd op 4 april 2018, van <http://www.insidecarceri.com/#theme/salute>

Inside Carceri. (z.d.). Sovraffollamento. Geraadpleegd op 4 april 2018, van <http://www.insidecarceri.com/#theme/sovraffollamento>

Inside Carceri. (z.d.). Violenze. Geraadpleegd op 4 april 2018, van <http://www.insidecarceri.com/#theme/violenze>

8 Bijlagen

8.1 L'arte presepiale in foto's

San Gregorio Armeno, Napoli (Gaviglia, 2014)

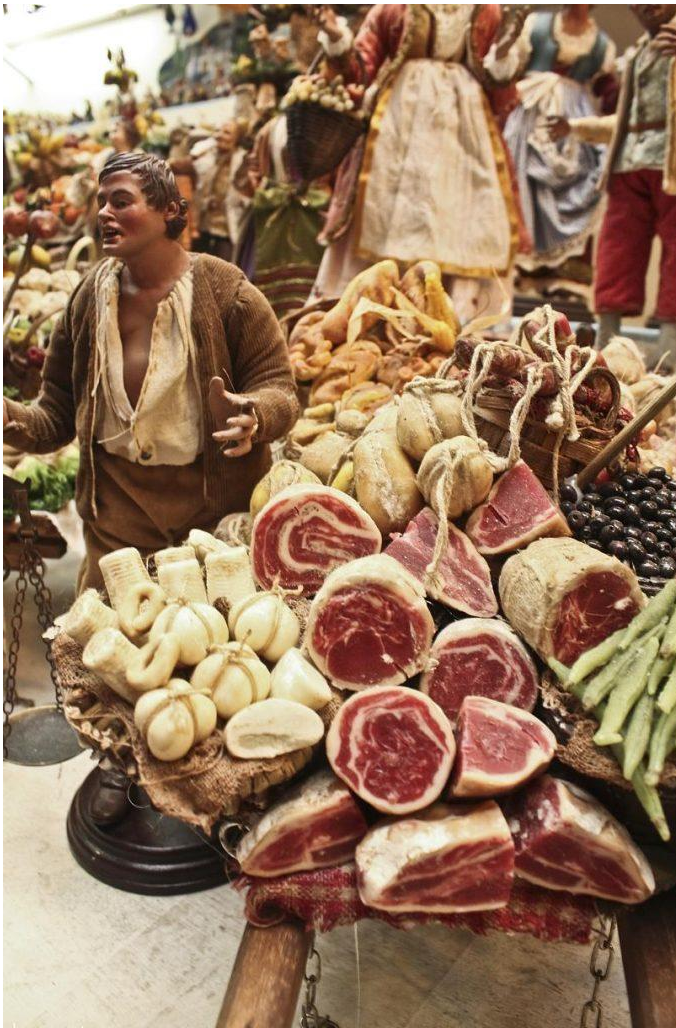
Het atelier van Ferrigno op San Gregorio Armeno, Napoli (Acanfora, 2014)

Presepe in de Certosa di San Martino, Napoli (eigen foto)

Presepi die de drie koningen uitbeelden (Aguzzoli, 2017)

Presepi die het alledaagse leven in Napoli uitbeelden (Aguzzoli, 2017)